

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Med rent mjöl i påsen har du inget att frukta! ..eller?

En kvantitativ studie om attityder till ansiktsigenkänning i förhållande till personlig integritet

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete,
15 hp

Kandidatnivå

Termin. VT 2020

Författare: Lena Gratjova & Josefin Öberg

Handledare: Adrià Groglopo

Sammanfattning

Examensarbetets titel: “Med rent mjöl i påsen har du inget att frukta! ..eller?” - En kvantitativ studie om attityder till ansiktsigenkänning i förhållande till personlig integritet.

Datum: April 2020

Kurskod: SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15hp.

Författare: Lena Gratjova och Josefin Öberg

Handledare: Adrián Groglopo

Nyckelord: Ansiktsigenkänning, personlig integritet, social kontroll, övervakningssamhälle

Syfte: Studiens syfte är att undersöka rådande attityder gentemot det fält som spänner mellan integritet och övervakning i dess olika former. Detta för att skapa en förståelse för hur ansiktsigenkänningens upplevda fördelar respektive nackdelar förhåller sig i olika kontexter.

Metod: Författarna har genomfört en kvantitativ studie utifrån en positivistisk ansats och ett deduktivt angreppssätt. Det empiriska materialet som erhållits genom enkätundersökning har tillsammans med teorier, legat till grund för studiens analyser och slutsatser.

Teoretiska perspektiv: I studien har empirin ställts mot Jeremy Bentham's metafor panoptikon och Michel Foucault's teori om disciplinär makt. Genom en deduktiv metod har dessa teorier använts för att skapa en bild av hur respondenterna förhåller sig till ansiktsigenkänning i olika kontexter.

Empiri: Det empiriska materialet som analysen är skapad ur är inhämtat från en enkätundersökning bestående av 9 hypotetiska scenarier om ansiktsigenkänning som besvarats av 1305 respondenter.

Resultat: Studiens resultat visade att respondenterna generellt förhöll sig negativt inställda till användandet av ansiktsigenkänning när det berörde sociala medier och social kontroll. Avseende brottsförebyggande åtgärder samt smittskydd tenderade respondenterna i högre utsträckning att vara positivt inställda. Studien visade vidare att oavsett avsikten med användandet av ansiktsigenkänning, var respondenternas upplevelse att den personliga integriteten påverkades i hög utsträckning.

Abstract

Title: "If you have nothing to hide, you have nothing to fear!"..have you?" - A quantitative study of facial recognition attitudes in relation to personal integrity.

Date: April 2020

Course: SQ4562, Scientific work in social work, 15 University Credits Points (ECTS).

Authors: Lena Lundell Gratjova och Josefin Öberg

Advisor: Adrián Groglopo

Key words: Facial recognition, Personal integrity, Social Control, Surveillance

Purpose: The purpose of this thesis is to investigate prevailing attitudes within the field that spans integrity and monitoring in its various forms. This is to create an understanding of how facial recognition's perceived advantages and disadvantages relate in different contexts.

Methodology: The authors of this bachelor thesis have conducted a quantitative study based on a positivistic approach constructivist stance and a deductive approach. The empirical material obtained through a survey, together with theories, forms the basis for the study analyzes and conclusions

Theoretical perspective: In the study, the empiricism has been compared to Jeremy Bentham's metaphor panopticon and Michel Foucault's theory of disciplinary power. Through a deductive method, these theories have been used to create a picture of how respondents relate to facial recognition in different contexts.

Empirical foundation: The empirical material from which the analysis is made is obtained from a survey of 9 hypothetical face recognition scenarios answered by 1305 respondents.

Conclusions: The collected empirical material shows us that the respondents generally have a negative attitude towards the use of facial recognition when it comes to social media and social control. Respondents tend to be more positive about crime prevention and infection prevention. Further the empirical material shows that regardless of the intention of facial recognitions uses, the respondents' experience is that personal privacy is greatly affected.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Introduktion och problemformulering	7
<i>1.1.1 Syfte och frågeställningar</i>	8
1.2 Avgränsning	8
1.3 Studiens relevans för samhälle och socialt arbete	9
1.4 Arbetsfördelning	10
2. Bakgrund	11
2.1 Svensk historia om övervakning	11
2.2 Ansiktsigenkänning	13
2.3 Lagrum	13
2.4 Kameraövervakning i ett brottsförebyggande syfte	14
2.5 Personlig integritet	15
2.6 Sammanfattande diskussion	17
3. Tidigare forskning	18
3.1 Svensk forskning	18
3.2 Internationella studier	20
3.3 Sammanfattande diskussion	23
4. Teoretiskt ramverk	24
4.1 Panoptikon	24
4.2 Disciplinär makt	25
4.3 Övervakning och straff	26
4.4 Sammanfattande diskussion	28
5. Metod och metodologiska överväganden	29
5.1 Vetenskaplig utgångspunkt	29
<i>5.1.2 Forskningsdesign</i>	30
5.2 Val av metod	30
5.3 Urval	31
5.4 Studiens genomförande	31
<i>5.4.1 Litteraturgenomgång</i>	31
<i>5.4.2 Utformning av enkät</i>	32
<i>5.4.3 Studiens kontext</i>	34
5.5 Analysmetod	34
5.6 Studiens tillförlitlighet	35
5.7 Forskningsetiska överväganden	36

5.8 Metodreflektion	37
6. Resultat och Analys	39
6.1 Introduktion	39
6.2 Ansiktsigenkänning vs Integritet	40
6.3 Attitydskillnader i förhållande till ansiktsigenkänning	50
7. Avslutande diskussion	58
7.1 Slutsatser	58
7.2 Förslag på vidare forskning	62
Referenslista	63
8. Bilagor	67
8.1 Bilaga 1.	67

Förord

En regnig dag i januari blev vi tipsade om en dokumentär som speglade hur Artificiell Intelligens nästintill kommer med obegränsade möjligheter för övervakning och kontroll. Dokumentärens skildring blev startskottet på vår uppsatsidé och resultatet är nu denna kandidatuppsats. Med nyfikenhet och entusiasm har vi arbetat intensivt i med- och motgångar och med stolthet har vi nu kommit till arbetets slut. Vi vill tacka vår handledare Adrián Groglopo för konstruktiv och värdefull feedback längs med vägen. Slutligen vill vi tacka våra respondenter som deltog i undersökningen med ett stort och gediget intresse.

Tack!

Lena Lundell Gratjova & Josefin Öberg

1. Inledning

1.1 Introduktion och problemformulering

Informationsteknologin har utvecklats med en hastighet som är svår att greppa och har en enorm potential som vi bara har fått ett smakprov av. Samtidigt undgår det knappast någon att samma enorma potential skulle kunna användas på ett mycket obehagligt sätt; vi pratar om övervakning av den fria medborgaren.

Svensk reglering av kameraövervakning har under de senaste två decennierna gradvis liberaliserats. Svenonius (2013: 84) poängterar att kameraövervakningens grundprincip eller hotet med övervakning aldrig har definierats i lagförslagen. Den svenska övervakningsdiskursen har inte sällan inkluderat integritet som något som bör skyddas från kränkningar. Personlig integritet har således alltid stått i centrum i den svenska övervakningsdiskursen. Däremot är det inte kameraövervakning som ett potentiellt hot mot den enskildes integritet diskursen har kretsat kring, utan integritet som ett begrepp med en vag och skiftande innebörd. (Björklund 2013: 119).

Oberoende av tvetydig definition av begreppet personlig integritet, är integritet ett högt skattat värde men tycks bli allt svårare att skydda. Laas-Mikko och Sutrop (2012: 369) menar att detta beror på att ett annat värde, säkerhet, har fått en allt mer betydande roll. För att samhället ska kunna svara mot dess potentiella hot för att skydda samhällsmedborgare, är det oundvikligt att inte inskränka den enskildes privata sfär. Med en ökad befolkning, expanderad rörlighet samt utveckling av informations- och kommunikationsteknologier har säkerhet kommit att bli ett överordnat värde.

I Svenska Dagbladet 29 mars 2020 informerar journalisten Westerberg att övervakning via mobil är ett vanligt förekommande medel för att spåra och stoppa smittspridning av det nya Coronaviruset, SARS-CoV-2. Detta görs genom en biometrisk teknik – ansiktsgenkänning som kan indikera mellan vilka viruset sprids, övervaka människor i karantän, var den smittade befinner sig och varna medborgare som varit i kontakt med en virusmittade samt kartlägga densammes rörelsemönster. Westerberg argumenterar för att “ju mer auktoritärt styre, desto strängare kan övervakningen förstås vara” (Svenska dagbladet). Vi befinner oss just nu i en tid där mänsklighetens hälsa hotas av den skenande pandemin. Teknologins kapacitet kan vara svår att föreställa sig men träder nu fram med full kraft när nation efter nation omfamnar de övervakningsstrategier som tidigare har målats ut som maktmissbruk. Det tycks således vara oundvikligt att när värden som säkerhet eller skydd återopas,

hamnar den personliga integriteten i skymundan. Laas-Mikko och Sutrop (2012: 370) betonar dock att en demokrati bör ställa sig frågan om till vilket pris övervakning i relation till säkerhet har, då integritetsbegreppet inrymmer ytterligare värden som frihet, autonomi, individualitet och mänskliga relationer. Vidare behöver vi noggrant överväga om vi verkligen är villiga att avstå från privatliv och de andra värdena till förmån för säkerheten. Säkerhet är en viktig fråga, men de medel som vi använder för att skydda bör stå i proportion till den potentiella hotets dignitet (ibid).

Det verkar således som att det finns en stark och gedigen praxis av att skydda det demokratiska samhället och dess medborgare. Dock är det samma typ av dilemma som återkommer- hur kan vi skydda medborgaren samtidigt som vi värnar den personliga integriteten i ett samhälle där informationsteknologin breder ut sig? Det finns således ett spänningsfält mellan å ena sidan personlig integritet, å andra sidan, behovet av att skydda individen mot yttre hot.

1.1.1 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka rådande attityder gentemot det fält som spänner mellan integritet och övervakning i dess olika former. Detta för att skapa en förståelse för hur ansiktsigenkännings upplevda fördelar respektive nackdelar förhåller sig i olika kontexter.

I vilka sammanhang har ansiktsigenkänning en acceptans trots inskränkningar i den personliga integriteten?

Finns det en motsättning mellan personlig integritet och de potentiellt upplevda fördelarna med ansiktsigenkänningen?

Finns det någon skillnad mellan grupper (kön, ålder och sysselsättning) avseende inställning till ansiktsigenkänning?

1.2 Avgränsning

I vår studie har vi valt att fokusera på hur biometrisk teknik (med ansiktsigenkänning som funktion) förhåller sig till integritet. Enkäten, som utgör underlaget för undersökningen, har disponerats utifrån tre huvudteman; social kontroll, sociala medier och brottsprevention. Studien är konstruerad utifrån hypotetiska scenarion där ansiktsigenkänning skulle kunna användas för att på olika sätt identifiera en person med olika ändamål. Detta innebär således att studien avgränsar sig till dessa specifika scenarion och kan med anledning av det endast bistå med sitt resultat i ett sådant forskningsområde. Vidare har vi avgränsat oss till bakgrundsvariablerna kön, ålder och

sysselsättning. Således behandlar studien inte något resultat utifrån andra demografiska faktorer som utbildningsnivå, årsinkomst, etnicitet eller politisk åskådning. Studien har heller inte för avsikt att behandla närliggande områden som med enkelhet kan relateras till olika typer av biometrisk data, exempelvis hur tekniken fungerar eller utvecklandet av tekniken som sådan.

1.3 Studiens relevans för samhälle och socialt arbete

Vår studie är ett vetenskapligt arbete på Socionomprogrammet vid institutionen för socialt arbete på Göteborgs universitet. Vi vill med det här arbetet påvisa hur ansiktsigenkänning i förhållande till personlig integritet i allra högsta grad är relevant för socialt arbete och vi ämnar kort redogöra för det här. Ansiktsigenkänning är en relativt ny biometrisk teknik som möjliggör snabb identifiering. CCTV-kameror (övervakningskameror) genererar stora mängder videomaterial och genom ansiktsigenkänning kan en person identifieras i realtid.

Det sociala arbetets stomme utgörs av mänskliga rättigheter och social rättvisa, vilka socialarbetare ämnar verka för på individ-, grupp- och samhällsnivå. Med ett demokratiskt och jämlikt samhälle som utgångspunkt, handlar socialarbetarens roll om att utmana strukturella orättvisor och motverka alla former av diskriminering som den enskilda klienten utsätts för beroende av faktorer som kön, klass, etnicitet, sexualitet och funktion (International Federation of Social Work, 2020).

Genom att exempelvis studera hur social kontroll övervakar, disciplinerar och reglerar enskilda individer och samhället i stort, kan samhällets behov av ordning och styrning av dess medborgare kartläggas (Larsson & Engdahl, 2011: 44). Övervakning är en modell av social kontroll som riktar in sig på att samla information om medborgare; deras bakgrund, historia, karaktär och beteende i syfte att kategorisera, förutsäga och styra densamma (ibid: 100). Med möjligheten att kategorisera människor kan också *riskkategorier* identifieras och beskrivas. Utifrån sannolikhetsberäkningar inom grupper förskjuts därmed fokus från individen till de skapade kategorierna. Ett ytterligare led i detta innebär således att man reglerar de individer som bedöms tillhöra riskkategorier i deras handlingsutrymme genom att begränsa tillträde i olika rum (ibid). Genom att definiera en viss typ av beteende som besläktad med- eller som en indikation på - misstänksamma intentioner, kan godtyckliga tolkningar, politiska påfund, politisk-ideologiska preferenser och mål hos makten åsamka och/eller förstärka diskriminering och stigmatisering av grupper, redan utsatta för fördomar (Laas-Mikko och Sutrop, 2012: 377).

Ytterligare en aspekt av övervakningens utbredning är att den kan härledas till reproduktion av maktrelationer, både mellan och inom sociala grupper. Koskela (2003: 298) beskriver hur städer kan ses som stora maktlaboratorier, där kontroll, kategorisering, disciplinering och normalisering sker rutinmässigt utan någon särskild anledning. En sådan övervakningspraktik, menar Koskela (ibid), kan förstås i termer av ett kontrollsamhälle, med risk att både konstruera och underbygga redan existerande ojämlika maktförhållanden. Som Koskela själv förklarar:

“Surveillance is used to ‘sanitize’ urban space, to exclude ‘the Other’ in a literal as well as metaphorical sense. ‘The deviant’ – such as drunks, junkies, panhandlers, bag-ladies etc. – are the ‘dirt’ of our times and need to be ‘cleaned away’ from public urban space in order to make it more attractive for those who are able to consume”. (Koskela 2003:298.)

Mot bakgrund av detta, menar vi, att digitalisering och övervakning i olika former kan öka utsattheten hos grupper och däribland individer. Det sociala arbetet behöver således genomsyra hela samhället; rikta in sig på att verka och involvera sig på samhällsnivån, i hur exempelvis lagstiftningen specificerar hur övervakning får användas och vilka syften den tjänar. I dagsläget för att förebygga, avslöja och utreda brott, för att skapa trygghet, förhindra olyckor, kontrollera hur personer förflyttar sig inom ett visst område samt kartlägga kundbesök i varuhus genom att exempelvis följa deras ögonrörelser. Vidare krävs en analys av hur det spiller över på både grupp- och individnivå i den bemärkelsen att individer kan följas i nästan allt som de enskilda gör inom dessa områden, särskilt angeläget utifrån risken att kameraövervakningen bedrivs utan kännedom för de som vistas där och därför inte heller har någon möjlighet att välja bort det. Slutligen förstå hur detta kan leda till diskriminering och andra kränkningar, i synnerhet om kameraövervakningen sker utan att tillsynsmyndigheter känner till det och har möjlighet att upptäcka potentiella överträdelser (Integritetskommittén, SOU, 2016:41, s. 549f).

1.4 Arbetsfördelning

Under hela arbetsprocessen har vi två arbetat tillsammans, där vi gemensamt tagit alla beslut och samarbetat kring samtliga kapitel och avsnitt. Arbetet har således inte delats upp på något sätt oss emellan, utan varje steg i uppsatsens process har vi formulerat tillsammans.

2. Bakgrund

I kapitlet följer inledningsvis en historisk och samtida överblick av övervakning i den svenska kontexten. Därefter kommer ett avsnitt om tekniken för ansiktsgenkänning och de lagrum som behandlar kameraövervakning. Vidare presenteras kameraövervakningens effekter i brottsförebyggande syfte. Avslutningsvis följer en översiktlig beskrivning av de olika tolkningar som gjorts av den personliga integriteten.

2.1 Svensk historia om övervakning

Tiden efter andra världskriget blev den svenska säkerhetspolisen starkt kritiserad för att ha övervakat medborgare i stor omfattning. Det kom att skaka om det stabila svenska välfärdssamhället i takt med att flertalet politiska skandaler uppdagades i samband med övervakningen av vänsterrörelser. Den massiva övervakningen skulle ge staten möjlighet att kartlägga medborgare med avvikande tankar med avsikt att tysta oliktankande. Att säkerhetspolisens verksamhet reducerades kraftigt var en konsekvens av den omfattande övervakningen av kommunister, som hade fått ett allt större stöd i opinionen. Det blev en medial uppmärksamhet som medförde att regeringen fattade ett beslut i slutet av 1960-talet om ett förbud mot politisk övervakning och registrering av medborgarnas politiska åsikter (SOU 2002:88).

I hemlighet hade dock regeringen instruerat rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning att fortsatt noga övervaka en rad vänster- och socialistorganisationer (Statens offentliga utredningar 2007: 503ff i: Svenonius 2013: 72). Många av de tekniker rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning använde sig utav, liknade dem från auktoritära socialistiska regimer exempelvis ljud- och kameraövervakning, informatörer, infiltratörer etc. År 1973 avslöjades den tidigare okända (för allmänheten) underrättelseorganisation i Sverige s.k. IB-affären. Förtroendet för Sveriges socialdemokratiska arbetareparti blev därmed lågt och de kom att förlora nästkommande val (Svenonius 2013: 72). Det politiska landskapet reformerades och påverkade välfärdsinstitutionerna såväl som brottspolitiken och den svenska ordningsmakten (ibid).

Sverige kom att ansluta sig tidigt till den allmänna datoriseringen av den offentliga sektorn. Inledningsvis betraktades datorerna som ett effektiviserande verktyg i den växande välfärdsstaten

till att i större utsträckning förstås som en övervakningsteknik och symbol för ett storskaligt och omänskligt kontrollsamhälle. Med den historiska kontexten i åtanke om hur sådan teknik kunde användas i ett övervakande syfte, var det kanske inte så konstigt att en datorkritisk diskurs utvecklades. Attityderna bland medborgarna i samhället förändrades således – från en optimistisk syn på datorer till en mer kritisk sådan. Den kraftfulla kritiken mot statlig övervakning resulterade år 1973 i den lag om datoriserade register, datalagen (SFS 1973: 289). Vidare införde lagen ett allmänt licens- och tillståndssystem som sammanfogade alla register i en datainspektion, DI. Därifrån kan principen om öppenhet inom den offentliga sektorn och befolkningens integritetsintressen, härledas (Svenonius 2013: 73).

Kameraövervakning var i Sverige oreglerat fram till 1977, då lagen om TV- övervakning introducerades. Länsstyrelsen fick uppgiften att administrera såväl behörighet som kontroll av att lagen efterföljdes. Grundprincipen var och är fortfarande att tillstånd beviljas om intresset att bevaka väger tyngre än intresset för individen att inte bevakas (Svenonius 2013: 73). Det var först på 1990- talet dessa attityder kom att förändras; från en skrämmande fantasi om en totalitär datoriserad stat till en utopisk tanke om datorteknik som det moderna och effektiva informationssamhället.

1 januari 2009 trädde FRA-lagen (Försvarets Radioanstalt) i kraft för rätten att avlyssna datatrafik. Sverige var under andra världskriget tvungen att skapa signalavkodningstekniker, vilket FRA-lagen kan ses som en rest från. År 2007 presenterade den borgliga regeringen ett lagförslag som skulle göra det möjligt att övervaka internet, utöver den luftsignalövervakning FRA genomfört för en rad svenska brottsbekämpande myndigheter och militären. Lagförslaget orsakade en dramatisk protest, likt den på 1970- talet, då rädsla uppstod för storskalig och generaliserad övervakning av den svenska befolkningen (Svenonius 2013: 82-83).

Kameraövervakning i offentliga utrymmen är en riskabel aktivitet för demokratiska samhällen, då demokrati förutsätter rätten till integritet, autonomi och frihet. I de västerländska samhällena är kameraövervakning den mest utbredda formen av social kontroll. Det dynamiska förhållandet mellan människa och teknik, balanserar mellan i vilken utsträckningen tekniken blir ett hot mot mänskligheten eller som ett sätt att modernisera samhället (ibid: 90).

2.2 Ansiktsigenkänning

Ansiktsigenkänning är en aktuell teknik som diskuteras alltmer, framställd ur biometrisk data. Biometriska uppgifter behandlar en persons fysiska, fysiologiska eller beteendemässiga egenskaper och möjliggör identifiering av människor. Foton på människor är bara biometriska uppgifter när de behandlas med teknik som gör det möjligt att automatiskt identifiera eller verifiera personen på fotot, exempelvis ansiktsigenkänning. Detta görs vanligen genom att utvalda ansiktsdrag från fotot jämförs med andra ansiktsbilder som har samlats i en databas (Datainspektionen, 2020).

I syfte att identifiera gärningspersoner har Datainspektionen godkänt användning av ansiktsigenkänning mot signalementsregistret. Den 24 oktober 2019 säger Peter Bergström, sektionschef på Nationellt forensiskt centrum - polismyndigheten, att användandet av ansiktsigenkänning ska vara igång i början av 2020. Beträffande användning av ansiktsigenkänning och hur länge de biometriska uppgifterna får sparas, ämnar Datainspektionen följa upp i en senare granskning (Datainspektion, 2019).

2.3 Lagrum

Från den 1 augusti 2018 har kamerabevakningslagen (KBL) i Sverige förändrats. Beroende på om verksamheten utför en uppgift av allmänt intresse, kommer tillståndet för kameraövervakningen skilja sig åt. I de fall kameraövervakningen utförs av privat verksamhet krävs inte något tillstånd (SFS 2018:1200). Däremot behöver kraven i dataskyddsförordningen uppfyllas för att garantera att behandlingen av personuppgifter inte kränker enskildas personliga integritet (Dataskyddsförordningen 2016/679). De som utför uppgifter av allmänt intresse exempelvis myndigheter, privata aktörer inom hälso- och sjukvård och skolverksamhet behöver tillstånd för kamerabevakning. Det finns dock undantag för brottsbekämpande myndigheter såsom polismyndigheten, säkerhetspolisen, tullverket och kustbevakningen samt banker, butiker och parkeringshus. Dessa måste själva göra en bedömning om de har rätt att bevaka och dokumentera bedömningen (SFS 2018: 1200).

Dataskyddsförordningen (GDPR) blir aktuell vid kameraövervakning då de uppgifter som behandlas inom ramen för övervakning i stor utsträckning är personuppgifter. Enligt denna lag får personuppgifter enbart insamlas för särskilda och ändamålsenliga syften. Avsikten med kameraövervakningen måste således beslutas innan övervakningen träder i kraft.

Slutligen ska material från kameraövervakning hanteras enligt Offentlighets- och Sekretesslagen (SFS 2009:400).

2.4 Kameraövervakning i ett brottsförebyggande syfte

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) visar att under vissa omständigheter är kameraövervakning välfungerande som brottsförebyggande metod, men att effekten är osäker under andra omständigheter. Starkast brottsförebyggande effekt kan ses vid parkeringsplatser som syftar till att motverka egendomsbrott som bilstölder eller inbrott i bilar. Det var emellertid inte lika tydlig effekt avseende stadskärnor eller våldsbrott i utsatta områden. Således skiljer BRÅ mellan planerade brott och impulsiva brott, där det förra är lättare att avskräcka med hjälp av kameraövervakning än det senare. Statistik av brottslighet kan ibland vara missvisande, då den kan indikera minskad brottslighet i ett område, när det i själva verket snarare handlar om att brottsligheten omfördelats till en annan plats (BRÅ, 2009).

Det finns två aktuella teorier att applicera när det gäller kameraövervakning som brottsförebyggande effekt. Den ena fungerar som direkt avskräckande då gärningspersonen upplever en ökad risk att bli upptäckt, antingen i efterhand eller på bar gärning. Den andra ämnar sätta igång andra sociala mekanismer som medför en positiv utveckling i området och därigenom ökad informell social kontroll. Således skapas, enligt teorin, ett aktivt folkliv i områdena som verkar brottsförebyggande då människors närvaro fungerar som möjliga ingripande eller vittnen. Sammanfattningsvis fungerar den förra teorin som avgörande för huruvida gärningspersonen ska begå brott utifrån kameraövervakning, medan den senare fungerar avskräckande med hjälp av trygga och öppna platser där människor vill vistas (BRÅ, 2009). De åtgärder som ska verka som brottsförebyggande delas vanligtvis in i två kategorier; situationella och sociala. Åtgärder av situationell karaktär syftar till att förändra de situationer som främjar brott. Åtgärder av social karaktär ämnar förändra människors tendens att begå brott överhuvudtaget (BRÅ, 2003:10).

Kameraövervakning har kommit att bli allt mer förekommande i Sverige. Tidigare har kameraövervakning främst använts i butiker, på post- och bankkontor, i kollektivtrafik och bilparkeringsplatser. Idag är kameraövervakning även förekommande på skolor, i stadskärnor och bostadsområden. År 2003 genomfördes en undersökning av BRÅ som visar att de flesta svenskar överlag är positiva till kameraövervakning på offentliga platser i ett brottsförebyggande syfte, medan de tenderar att ha en mer skeptisk inställning när det kommer till personliga- och

integritetskänsliga platser. Sverige, tillsammans med Storbritannien, är mer positiva till kameraövervakning, oavsett kön och ålder, i jämförelse med många andra länder (BRÅ, 2009).

År 2019 publicerade BRÅ en nationell trygghetsundersökning där faktorer som exempelvis kön och ålder tagits i beaktning vid kartläggningen om deras upplevelse av utsatthet, otrygghet och förtroende. Bland resultatet framgick att kvinnor tydligt upplever otrygghet vid utevistelse i betydligt större utsträckning än män. Vidare är det en större andel kvinnor än män som avstår från att gå ut på grund av den upplevda otryggheten. Denna skillnad har visat sig vara likartad över tid (BRÅ, 2019: 108) Avseende åldersfaktorn visar undersökningen att det är en större andel bland äldre än bland yngre som uppger en stor oro över brottsligheten i samhället. Andelen är minst i den yngsta åldersgruppen (16–19 år), där en fjärdedel uppger sig känna stor oro. Den blir därefter större ju äldre åldersgrupp som studeras, fram till och med åldersgruppen 65–74 år där drygt hälften uppger att de känner stor oro. Mönstret har varit återkommande vid i princip varje mät punkt (BRÅ, 2019: 106).

2.5 Personlig integritet

Det finns inte en kort och enkel beskrivning av begreppet personlig integritet då omfattningen och innebörden av begreppet skiftar i tid och rum. Bylund (2013: 20-21) skildrar i sin bok "personlig integritet på nätet" de mest erkända perspektiven på personlig integritet från slutet av 1800- talet till nutid.

Warrens och Brandeis (1890) artikel "The right to Privacy" menade Bylund var startskottet för den moderna diskussionen om rätten till en privat sfär (refererad i: Bylund 2013: 21). De ansåg att den personliga informationen behöver regleras för att integritet ska vara möjlig att upprätthålla. Deras vision om juridiskt skydd för den personliga integriteten kom dock att realiseras långt senare.

Westin (1967) var professor vid Columbia University och etablerade synen på personlig integritet som "rätten att kontrollera utflödet av information" (refererad i: Bylund 2013: 22). Hans studier ligger till grund för flera av de dataskyddslagar som inrättades i världen under 1970- och 80-talen, däribland Sverige (ibid). Synen på personlig integritet utifrån sådana rättighetstermer är återkommande i hanterandet av individers rättigheter och skydd mot kränkningar av kropp, ägodelar, hem och heder (Bylund 2013: 21).

I maj 2014 tillsattes integritetskommittén på uppdrag av regeringen, i syfte att analysera och kartlägga sådan lagstiftning som rör den personliga integriteten. I delbetänkandet konstaterades

brister i hur integritetsskyddet har tillvaratagits inom vissa rättsområden. Vidare menar de att en allmängiltig definition av begreppet inte är meningsfull och att det inte är möjligt att beskriva alla de situationer som individen har rätt till skyddad eller respekterad integritet (SOU 2016:41). Vad som däremot kunder urskiljas var ”vissa moment i den personliga integriteten som är av grundläggande betydelse när rättighetsinskränkande åtgärder övervägs” (ibid). Dessa moment omfattar individens kroppsliga integritet, den enskildes privata tankar och privat kommunikation med andra samt individens möjligheter att själv bestämma om andra skall få ta del av känsliga uppgifter. Utöver detta konstaterades att individen ska vara fri att avskärma sig från omgivningen (ibid).

Ett av skälen till att integritetskommittén inte ansåg det meningsfullt med en allmängiltig definition av begreppet personlig integritet, berodde på att rätten till en privat sfär ständigt är relaterad till en rad andra föränderliga omständigheter och att var och en inte går att peka ut (ibid). Likt integritetskommittén menar Bylund (2013: 20) att de tekniker och metoder som syftar till att ”lösa problem” med personlig integritet endast kan behandla den personliga integriteten utifrån en specifik situation med särskilda villkor.

Ett synsätt som kan fånga integritetens eventuella kontextvillkor är sociologen Irvin Altmans perspektiv, vilken förstås i termer av en process (Bylund 2013: 24). Personlig integritet är enligt Altman därmed inte ett tillstånd utan en process som verkar för målet att hitta en balans mellan det publika och privata. Målen uppnås när individen har möjlighet att vid varje tillfälle själv bestämma vad som ska vara offentligt eller privat. Denna process är dynamisk och är något individen skapar med utgångspunkt i de sociala förutsättningar som gäller för stunden (ibid: 25). På arbetsplatsen, i hemmet eller med vännerna avgör således individen vilken information som ska framhållas och vilken som ska stå tillbaka. Denna ständigt pågående process är konstituerad av å ena sidan individens subjektiva preferenser, å andra sidan av samspelet med andra parter (ibid). I kontrast till det dynamiska synsättet på integritet som en social process, illustrerar Bylund (2013: 28) ett synsätt där personer beskrivs som präktiga och tråkiga, dvs de som alltid strider för rätten till personlig integritet, så kallade ”integritetsivrare”. Med ett sådant förhållningssätt, dvs utan möjlighet att reglera vår personliga information i olika kontexter framstår personer som en och samma i samtliga sammanhang. Bylund (ibid) menar vidare att dessa individers personligheter skulle få ett djup och en nyansrikedom likt ett 90 grams kopieringspapper - vitt och platt. Påståendet ”om du inte har något att dölja så har du inget att oroa dig för” har säkerligen de flesta fått höra någon gång. Bylund (2013: 26) konstaterar att detta påstående inte sällan har sitt ursprung i synen på personlig integritet som ett uttryck för

tillbakadragande och avskildhet eller som Warren och Brandeis myntade begrepp “rätten att få vara i fred”. Vidare menar Bylund (ibid) att det inte är ovanligt att termer som avskildhet och tillbakadragande för tankarna till hemligheter eller olagligheter. Att istället förstå personlig integritet som en social process löser dock det påståendet; det vi väljer bort att framhålla är inte hemligt eller olagligt, det är bara en viss information som inte är relevant i viss situation.

2.6 Sammanfattande diskussion

Vi har i detta kapitel försökt fånga det komplexa system som omringar tekniker för övervakning. Vi har även berört hur lagar utformar användandet av kameraövervakning samt hur polisen nu fått tillstånd att använder sig av ansiktsgenkänning för att snabbt kunna identifiera misstänkta gärningsmän. Kameraövervakning och värnandet av den personliga integriteten är starkt sammanflätade. Det är således nödvändigt att ha förståelse för och kunskap om hur skyddet för den personliga integriteten och den subjektiva upplevelsen av detsamma beror på en rad olika faktorer.

3. Tidigare forskning

Detta kapitel avser att behandla den tidigare forskning som har gjorts inom områdena övervakning i förhållande till personlig integritet, samt effekterna av de allt mer förekommande sociotekniska relationerna. För att urskilja skillnader mellan nationer har vi valt att dela upp det aktuella kunskapsläget i två avsnitt; svenska och internationella studier.

3.1 Svensk forskning

Institutet för samhälle, opinion och medier (SOM) har sedan 2002 mätt svenska medborgares inställning till användandet av tvångsmedel exempelvis censur, mötesförbud och åsiktsregistrering, övervakning av tele- och datatrafik och kameraövervakning. Henrik Oscarsson och Frida Tipple har analyserat dessa attityder mellan 2002 och 2017. Studierna har endast berört frågor om ett urval tvångsmedel i en viss kontext, närmare bestämt när den nationella säkerheten är hotad (Oscarsson & Tipple 2018: 94). Den senaste undersökningen utfördes under hösten 2017 och resultaten visade att det svenska folket ställer sig övervägande positiva till övervakning av tele- och datatrafik, telefonavlyssning och post- och paketkontroll. Kameraövervakning på offentlig plats visade sig av resultatet vara den populäraste metoden (73 %) att använda sig av när nationens säkerhet är hotad (ibid: 96). Studien kunde också påvisa att det finns attitydskillnader mellan olika grupper. Ålder, kön, politisk ideologi och utbildning var faktorer som påverkade inställningen till användningen av tvångsmedel. Vid användandet av kameraövervakning tenderar yngre personer (16-29 år) vara de med en mer restriktiv inställning. Vidare inverkar nivå på utbildning attityden till övervakning, personer med låg utbildning är mer accepterande jämfört med de med en hög utbildningsnivå. Tydligaste skillnaden var att de personer som anser sig befinna sig på vänsterkanten är mer återhållsamma i sin inställning gällande kameraövervakning än personer med högerorientering (ibid: 97). Oscarsson och Tipples analys av svenska folkets attityder avseende användandet av tvångsmedel kom att resultera i studiens hypotes; att inställningen till övervakningen är 2017 mer positiv i jämförelse med undersökningen 2013. Denna utveckling vittnar om att det i opinionen har skett en förskjutning i en alltmer tillåtande

riktning beträffande användandet av statliga tvångsmedel, i synnerhet när det gäller användandet av kameraövervakning (ibid: 101).

I artikeln "kameraövervakning som hot mot den personliga integriteten" problematiserar Björklund (2013) huruvida kameraövervakning i det offentliga rummet kan orsaka integritetskränkningar. Björklund beskriver begreppet personlig integritet utifrån en liberalfilosofisk förståelse, enligt vilken det finns en distinktion mellan det privata och det offentliga utrymmet (Bennett & Raab 2006:17; Frey 2000: 54, refererad i Björklund 2013: 118). Distinktionen är central i den bemärkelsen att statsmakten och det kollektiva inte ska ta för stor plats i det privata utrymmet på individens bekostnad. Den personliga egendomen har således ett utrymme, fritt från annan inblandning, det så kallade "icke-inblandningskriteriet" (ibid). Detta leder oss vidare på frågan om hur det privata utrymmet ska skyddas och till vilket pris. Björklund (2013: 122) uppmärksammar två riktningar; dels de som otvetydigt försvarar absoluta rättigheter, dels de som beaktar de utilitaristiska grunddragen. Det förstnämnda menar att varje kränkning är ett övergrepp som aldrig kan legitimeras av andra samhällliga mål medan det sistnämnda, betonar att det privata utrymmet kan vara förhandlingsbart om ändamålet med övervakning väger tyngre än skyddet av den personliga integriteten (ibid).

Björklund (2013: 119) problematiserar innebörden av personlig integritet, huruvida den ska betecknas som enskild egendom eller som kontroll över sin personliga information. Personlig integritet sedd som en enskild egendom, i ett nutida informationssamhälle, blir emellertid bekymmersamt. Oavsett fysiska eller virtuella allmänna platser, förekommer övervakning i olika former. Om ett icke-inblandningskriterium förutsätts, uppstår emellertid en integritetskränkning i samma stund som individen vistas på bevakade allmänna platser (ibid: 119f). Det har dock hävdats att det inte är själva övervakningen som är problematisk ur en integritetssynpunkt, utan hur det insamlade materialet används i efterhand. Förutsättningar finns för att samköra databaser och sålunda kartlägga individers förehavanden (ibid: 116). Denna aspekt mynnar ut att innebörden av begreppet personlig integritet således är individens kontroll över hur den personliga informationen används och sprids. I ett sådant resonemang suddas därmed distinktionen ut mellan den privata och offentliga sfären (ibid: 119).

På senare tid har det skett en förändring av denna distinktion på grund av den självinitierade exponeringen av enskilda individers privatliv. Det är inte längre lika angeläget att tala om skillnaden mellan det privata och det offentliga utrymmet. Det tycks finnas något paradoxalt över den samtida diskussionen om integritet som ett privat utrymme; å ena sidan hävda sin personliga integritet som en egendom värd att ägna skyddsintresse åt, å andra sidan disponerar gemene man

sina personliga uppgifter för allmän beskådan (Björklund 2013: 123).

Det förefaller inte heller längre vara statsmakten som utgör det största hotet mot den personliga integriteten. Privata aktörer genomför omfattande registreringar av individers omständigheter och personliga förhållande i syfte att marknadsföra och generera vinst. En sådan förändring är en av flera företeelser som pekar mot en förändrad hotbild av den personliga integriteten (ibid: 125). Björklund (2013: 125f) förespråkar en innebörd av personlig integritet som ett värde av betydande samhällsrelevans snarare än en individualistisk orienterad sådan.

I den tvärkulturella studien "Personlig Integritet: A Comparative Study of Perceptions of Privacy in Public Places in Sweden and the United States" redogör Friedman et al. (2008: 142) för medborgares uppfattning om integritet på offentliga platser. Undersökningen är en replikering och utvidgning av en tidigare publicerad och genomförd studie i USA, med 350 respondenter i en enkätundersökning och 30 intervjuer som genomfördes på ett universitetscampus i en storstad i Sverige. De analyserar enbart de svenska uppgifterna och jämför analysen med de tidigare publicerade amerikanska uppgifterna. Resultaten visade i allmänhet att svenskar är väsentligt mer bekymrade över integritet på offentliga platser än motsvarande i USA. I båda länderna uttryckte kvinnor i synnerhet mer oro än män, men könsskillnader var större i USA än Sverige. Vidare belyser de hur dessa skillnader är relaterade till pågående diskurs, regler, förordningar och konceptuella övertygelser om teknikens roll i de olika länderna. Till exempel tenderar svenskar att lita på att myndigheter skyddar den personliga informationen och förväntar sig att bli informerade om praxis; medan amerikanska deltagare önskade ett aktivt samtycke (ibid: 146). Utifrån att vissa forskare hävdar att integriteten inte längre existerar, eller, om den gör det, försvinner den snabbt med tillkomsten av ny teknik som alltmer gör människors förehavanden offentligt. Författarna menar att deras studie tillhandahåller tvärkulturella bevis på att människor fortfarande har stark oro för sin integritet (ibid: 150).

3.2 Internationella studier

Sedan 1991 har Europeiska kommissionen undersökt EU- medborgares uppfattningar, attityder och synpunkter på dataskydd för personlig information (The Gallup Organization, 2008). Mot bakgrund av ett växande informationssamhälle undersöker denna rapport skillnader i respondenternas svar i förhållande till bosättningsland och sociodemografisk bakgrund (ibid: 4).

Respondenterna fick en lista över organisationer som vanligtvis hanterar medborgarnas personuppgifter. Därefter fick de ange för var och en av dem huruvida i vilken utsträckning de

kände tillit till dem. Avseende den socio-demografiska bakgrunden var ålder i synnerhet ett framträdande drag. Ju äldre respondenten var, desto mindre troligt var han eller hon att lita på någon av de listade organisationerna. Till exempel litade 84 % av 15–24-åringarna på att polisen skyddade deras personuppgifter, i jämförelse med de som var över 55 år där resultatet visade 78 %. Beträffande kön kunde ingen markant skillnad urskiljas, kvinnor (68 %) något mer benägna att lita på exempelvis polisen än männen (63 %) (ibid: 19). Förtroendet till att polisen hanterade de personliga uppgifterna korrekt, indikerade att nästan alla svarande i de skandinaviska länderna att de har en mycket god tillit (Finland 94 %, Danmark 93 % och Sverige (90 %). Jämförelsevis, har den större majoriteten av EU-medborgarna ett genomsnitt på 80 % (ibid: 11).

Helen Nissenbaum (2004: 119) är en erkänd professor vid institutionen för media, kultur och kommunikation vid New York University och har i decennier arbetat med problematiken kring integritetsfrågor. I artikeln ”Privacy as Contextual Integrity” återger hon sitt ramverk ”contextual integrity”. En central grundprincip för ramverket är att det inte finns några arenor som inte regleras av informationsflödets normer; i varje social situation styrs och regleras flödet av personlig information genom sociala normer. Nissenbaum avfärdar dikotomin offentligt-privat och beskriver istället hur strukturen i människors liv handlar om att de rör sig omkring och in och ur olika sfärer. De är hemma med familjen, de går till jobbet, de söker sjukvård, besöker vänner, uppsöker psykolog, pratar med advokater, går till banken, röstar, handlar etc. Var och en av dessa sfärer, områden eller sammanhang involveras av, eller till och med definieras av en särskild uppsättning normer, som i sin tur styr exempelvis roller, förväntningar, gränssättning, handlingar och praxis (ibid). I vissa kontexter uttrycks de sociala normerna specifikt medan i andra sammanhang kan normerna vara mer av implicit karaktär. Nissenbaum menar vidare att det finns flera olika ursprung till de kontextuella normerna, exempelvis kultur, konventioner, samtid, lagar eller historia. Bland de normer som görs gällande i en kontext, ligger betydelsen främst i de normer som styr den personliga informationen om de människor som är involverade i sammanhanget. Informationsnorm berör vilken information som är passande, tillåten, förväntad eller krävs att avslöjas i ett visst sammanhang. När dessa informationsnormer inte upprätthålls till de givna förväntningarna, bryts den kontextuella integriteten. Således kan det betonas att när informationsnormerna trotsas eller överträds, upplever människan, enligt Nissenbaum, en kränkning av den personliga integriteten (ibid: 120). En kontextrelaterad informationsnorm definierar och upprätthåller viktiga förhållanden och intressen, skyddar personer och grupper mot skada och balanserar maktfördelningen. I relation till historiska, kulturella och geografiska

händelser utvecklas informationsnormerna över tid i olika mönster, från samhälle till samhälle. Detta menar Nissenbaum är en av orsakerna till att informationsteknologin oroar oss då dessa informationsnormer överträds och vi minskar kontrollen över informationen om oss själva. Lösningen på detta problem är inte att begränsa eller kontrollera tillgången till information, snarare bör informationsflödet regleras så att det i varje sammanhang, sker på ett lämpligt sätt (Nissenbaum 2010: 3).

I artikeln "China's Social Credit Systems and Public Opinion: Explaining High Levels of Approval" beskriver Kostka (2019) hur Kina de senaste åren har gjort snabba framsteg när det gäller införlivandet av big data-teknologier. Detta genom att exempelvis styra beteenden hos kinesiska medborgare, företag, sociala organisationer och myndigheter har sociala creditsystem (SCS) implementerats. Kostka (2019: 1566) framställer resultaten av en undersökning vars syfte vara att å ena sidan sammanställa de kinesiska medborgarnas attityder till SCS, å andra sidan identifiera underliggande faktorer som driver variationerna i godkännandet av systemet. I undersökningen framgick en hög acceptans bland samtliga respondenter, men utmärkande för de starka anhängare av SCS tenderar att vara äldre, manliga, höginkomsttagare, utbildade och stadsbor (Kostka, 2019: 1577f). Kostka menar att förklaringen till att dessa grupper utmärker sig beror på främst två orsaker. För det första har högutbildade och rika medborgare som bor i stadsområden tillgång till ett större utbud av fördelarna som det sociala creditsystemet erbjuder. För det andra uppfattas och tolkas funktionen av SCS genom andra ramar än integritet. Anledningen till den höga acceptansen bland samtliga respondenter, menar Kostka (2019: 1585) är att SCS associeras med funktioner som leder till att medborgare tar mer ansvar, ökar deras benägenhet att vara ärliga samt följa föreskrifter som leder till ett mer laglydigt beteende i samhället. Således ses det som ett instrument för att förbättra livskvaliteten och samtidigt täppa igen institutionella och reglerande hål, exempelvis det underutvecklade finansiella creditsystemet som gjort det mycket svårt för hushållen att få tillgång till kredit. Det sociala creditsystemet är fortfarande i en pilotfas och det är inte osannolikt att den allmänna opinionen kommer att förändras när systemen får en mer bestämd form. Balansen mellan belöningar och straff kommer troligen ligga till grund för hur dessa system kommer uppfattas av medborgarna framöver. Av respondenterna var det en minoritet som redan levde under statligt styrda creditsystem till skillnad från majoriteten som var användare av kommersiella creditsystem (ibid: 1573). Kostka (2019: 1588) menar vidare att det är möjligt vid utvecklingen av SCS att de straffande delarna kommer att användas i högre utsträckning vilket kommer att

dämpa medborgarnas entusiasm. Avslutningsvis menar Kostka (ibid) att ett villkor för medborgarnas acceptans till SCS är att kreditpoängen ska beräknas opartiskt och ska vara på lika villkor, oberoende starka eller mindre starka positioner i samhället. Regeringen har dock ett kraftfullt verktyg för att upprätthålla den skimrande bilden av systemet genom statliga medier, vilket Kostka (ibid) påpekar starkt lyser igenom i resultatet.

3.3 Sammanfattande diskussion

Vi valde att göra en avgränsning mellan svenska och internationella studier då vi ansåg det meningsfullt att illustrera både likheter och skillnader nationer emellan. I den svenska forskningen har vi visat hur den svenska befolkningen ställer sig positiv till att använda tvångsmedel såsom kameraövervakning på offentliga platser under premissen att nationen är hotad. Som en effekt av kameraövervakning har vi visat hur en sådan övervakning kan vara ett hot mot den personliga integriteten. I detta avseende betonade vi de två riktningar som är vanligt förekommande i diskursen om integritet - de förhandlingsbara och de absoluta strategierna. Vidare har vi lyft privata aktörers inträde övervakningssamhället som ett nytt hot mot den personliga integriteten. Detta har inneburit och kommer innebära att distinktionen mellan privat och offentligt utrymme blir att svårare att skilja mellan. Avsnittet avslutades med en jämförande studie mellan Sverige och USA som redogör för demografiska attitydskillnader vid uppfattningen av integritet på offentliga platser. Vi fortsatte därefter de internationella studierna med att visa ytterligare en attitydundersökning, som studerade skillnader avseende sociodemografisk bakgrund i förhållande till skydd av den personliga informationen. Fortsättningsvis speglade vi ett ramverk för hur den personliga integriteten kan förstås som en konsekvens av varierande informationsnormer beroende på vilken kontext individen befinner sig i. Här berördes även anledningen till den oro bland medborgare för att tappa kontrollen över den personliga informationen när informationsteknologin som nytt fenomen har gjort entré. Avslutningsvis beskrev vi den mycket omtalade forskningen om Kinas implementering av ett socialt kreditssystem och hur de kinesiska medborgarna anser att systemet har medfört verktyg för bättre levnadsvillkor. Vår ambition har under detta kapitel varit, i den mån det har varit möjligt, att visa på hur ansiktsgenkänning kan användas, hur den personliga integriteten påverkas av dess effekter, resultat av opinionsundersökningar samt hur attityderna skiljer sig åt.

4. Teoretiskt ramverk

Hur den moderna staten tillförsäkrar kontroll över sina medborgare var en fråga den franska filosofen Michel Foucault sökte svar på. Foucaults erkända arbete "övervakning och straff" skildrar hur den moderna staten har gjort en förskjutning från en auktoritär och fysisk maktutövning till en allt mer psykologisk sådan. För att åskådliggöra statens kapacitet att övervaka medborgare visar Foucault hur makten genomsyrar hela samhällskroppen. Benthams metafor "panoptikon" har i synnerhet blivit känd genom Foucaults vidareutvecklade teorier om disciplin och makt. Det bedöms således rimligt att inleda studiens teoretiska ramverk med att beskriva designen för Benthams mest välkända 'prison panopticon', för att därefter redogöra för Foucaults panopticism.

4.1 Panoptikon

Övervakning har kommit att bli en aktuell fråga i de västerländska samhällena då övervakningstekniker har ökat i antal, karaktär och omfattning. Begreppet övervakning i dess etymologiska delar kan dekonstrueras i *över* (ovanifrån) och *vaka* (att titta på). Med anledning av den radikala tekniska förändringsprocessen under de senaste decennierna, har begreppet övervakning fått en annan betydelse och varit ett aktuellt forskningsområde för flertalet discipliner (Galič et al. 2017: 10). Syftet med övervakning kan sägas ha två skilda agendor, mer eller mindre explicita- å ena sidan som en skyddande mekanism, å andra sidan som en disciplinerande funktion (ibid).

Jeremy Benthams arkitektur "panoptikon" är förmodligen den mest använda metaforen för övervakning och för att dra det ytterligare till sin spets går det nog att påstå att de kan ses som närmast synonyma. I en tid kantad av sociala och ekonomiska bekymmer i Storbritannien på 1700- talet skapade Bentham metaforen panoptikon, detta var en lösning på de ökade problem som då var bortom statens kapacitet (ibid: 12). Benthams panoptikon genomsyrar fortfarande de teoretiska ramverk som berör övervakning, likväl nutidens forskning som dåtidens.

Den mytomspunna metaforen ”Panoptikon” är Benthams kontroversiella och allmänt kända symbol för övervakningssamhället. Panoptikons arkitektur skapas av en cirkulär anläggning med fängelseceller och ett vaktorn i mitten. Inget ljus släpps in hos fångarna eller övervakaren, då fången inte ska ha vetskap om huruvida han är övervakad eller inte (Galič et al. 2017: 11).

Panoptikon skapades utifrån en tanke om att disciplin skulle internaliseras hos fångarna, syftet var således inte att kontrollera samhället eller att ständigt bevaka dess medborgare (ibid: 12). Alltså, en omfattande och kontinuerlig övervakning var inte alls önskvärd, tvärtom var ändamålet att undvika bevakning, straff och i förlängningen att avskaffa panoptikon som sådant. Tanken var att fångarna skulle vara medvetna om att de kunde vara övervakade och på så vis menade Bentham att panoptikon skulle verka som en självuppfyllande profetia. Bentham var av den utilitaristiska skolan och såg straff som något ondskefullt och menade att det endast skulle tillåtas om större ondska kunde uteslutas. Bentham var medveten om att Panoptikon i sig självt var något ondskefullt men menade att det tjänade målet, detta genom att fångarna befriades från det institutionella våld som var vanligt förekommande vid den här tiden (ibid: 12). I dagens samhälle förblir den osäkerhet på vem eller vad som övervakar oss giltig. Bortom den historiska horisonten för Bentham kan panoptikon förklaras som en allt mer exakt modell för informationsteknologins uppgift i samhället. Satelliter, Facebook, Google street view och Microsoft outlook tillsammans med otaliga andra tillämpningar av IT kan inte förstås på annat sätt än att de är sprungna ur det allseende ögat. Det är principen om panoptikon som är bestående, inte som specifika konkretioner, utan det förklarar fortfarande till stor del vårt beteende idag (Duff 2017: 105).

4.2 Disciplinär makt

Medan Benthams arkitektur är modellen för extern övervakning, är panopticism en term som introducerades av Foucault för att indikera en slags intern övervakning. Foucault menade, precis som Bentham, att de intagna utgår från att de ständigt är övervakade och därmed avtar behovet av fängelsevakter. Oavsett huruvida individen verkligen är övervakad eller inte förblir irrelevant, bara vetskapen om att möjligheten finns är tillräcklig, för att påverka beteendet hos de flesta människor. Vad vi kan urskilja är att Benthams arkitektoniska ide endast åsyftade att övervaka delar av samhället, medan Foucault talade om att panoptikon skulle nå in i samhällets minsta vrår. Sålunda utövas den sociala kontrollen inte längre uppifrån och ner genom direkt tvång, utan människor disciplineras att tjäna makten själva, s.k. självmakt. Den här typen av självmakt är grunden av Foucaults teori om den moderna makten.

Straffsystemet menar Foucault har generellt sätt utgått från en vision om att straffet ska vara ett svar på brottet, som därmed skulle avskräcka andra att begå liknande handlingar. De tidigare kropps- och skam bestraffningar kom i takt med den kapitalistiska begynnelsen dock att ersättas med det moderna fängelset. Straffet riktades nu mot aktören som låstes in och föreföll skapa förutsättningar för en genomgripande förändringsprocess hos individen (Månson 2015: 357f). Genom isolering, arbete och en individualisering av straffet blev även medicinsk behandling en del av processen. Straffet skulle inte bara verka som återbetalning av den skada brottet åsamkat, utan också som botgöring och omprogrammering av individen. Foucault menar att det moderna fängelset kom att bli en symbol för en mer omfattande omvandlingsprocess i det kapitalistiska samhället, där den allomfattande disciplinära makten kom att genomsyra såväl sjukhus, skola, fabriker tillika den sociala kroppen i stort (ibid: 358). Foucault kom att finna nya rumsliga skapelser, liksom det moderna fängelset i vilka medborgare särskiljs ur kollektivet och blir till föremål för disciplinära medel (ibid). Den disciplinära makten begagnar tre enkla medel, vilka Foucault rubricerar som; den *hierarkiska översynen*, det *normaliserande systemet* för bestraffning och belöning samt deras samverkan i en *examensprocess* (Foucault 2017: 217).

4.3 Övervakning och straff

Hierarkisk övervakning

För att uppnå en hierarkisk övervakning menar Foucault att essensen av det disciplinära systemet var det allseende ögat. Detta illustreras genom ett allomfattande system av övervakare från flera håll; individen kan således inte att dölja något från den ständigt närvarande blicken. Foucault (2017: 226) menar att en allseende övervakning inte är något revolutionerande fenomen men att maktens hierarkiserade utbredning får sin betydelse genom de lömska maktmekanismerna den medför. Disciplinen kan förstås som en polär makt, å ena sidan som absolut diskret då den förekommer under dolda former och i stor utsträckning under tystnad, å andra sidan som absolut indiskret genom fullständig närvaro och dess förmåga att inte lämna något oupptäckt (ibid). Makten är således ingen egendom utan verkar som ett integrerat maskineri och upprätthåller sig själv genom sina egna mekanismer.

Normaliserande sanktionen

I det innersta disciplinära systemet återfinns en sanktionsanordning som straffar, reglerar, normaliserar, differentierar och graderar. Syftet med de inre sanktioneringarna är att de som bryter mot ordningen och upptäcks av den hierarkiska övervakningen ska återinrättas genom

straff och belöningar. Det normaliserande systemet är en samling företeelser, tillräckligt obetydliga för att undandra sig straffsystemet och tar vid där det juridiska systemet upphör (Foucault 2017: 227). Dessa disciplinära sanktioner är många och fungerar som en sorts normaliseringsprocess av mänskligt önskat beteende. Straffsystemet inkluderar allt som är av underlåtelse, allt som avviker, alla sidosteg och allt inadekvat och en rad subtila åtgärder. Foucault poängterar att det handlar om att göra även de minsta delar av individens beteende, straffbart (ibid: 227f). Med straff menar Foucault att:

”allt som kan göra barnen medvetna om det fel de har begått, allt som är i stånd att förödmjuka dem, att få dem att blygas: ... en viss kyla, en viss likgiltighet, en fråga, en förödmjukelse, förlusten av en befattning” (J B de la Salle, *Conduite des écoles chrétiennes* 1828, refererad i Foucault 2017: 228).

Den normaliserande sanktionen fungerar både som degradering (straff) och befordring (belöning) och möjliggör detta genom att relatera handlingar till en norm, använda normen som utgångspunkt för att skilja ut individer samt skapa konformitet som definierar det onormalas yttre gräns (Månson 2015: 359).

Examensprocessen

Foucault skildrar examen som en möjlighet att kvalificera, straffa och klassificera genom en normaliserande granskning och en hierarkisk övervakning (Foucault 2017: 235).

Examensprocessens, exempelvis mönstringen, provet, rondan och inspektionen osv upprättar en överblick genom vars makt kan differentiera, beordra eller degradera individerna (Månson, 2015: 359, Foucault, 2017: 235). Den som ser och det som syns i maktutövningen har, enligt Foucault, i den moderna staten ett omvänt förhållande. Tidigare har makten visats upp, de som förut var utan makt är nu synliga istället för osynliga. Makten kan genom användandet av sin blick ställa sig osynlig och genom examen omvandlas subjekt till objekt. Det är just detta omvända förhållande, mellan den som ser och den som syns, som den disciplinära makten säkrar sin utövning genom alla nivåer (Foucault, 2017: 238-240). Genom examen möjliggörs att på ett enhetligt sätt transkribera de individuella drag som påvisats; individuella drag formaliseras. Denna ”skrivnas makt” är en av disciplinens viktigaste kuggjul. Detta då den å ena sidan kvalificerar individen objektivt genom beskrivning och analys av den enskildes särdrag, färdigheter och specifika utveckling; å andra sidan genom klassificering av individer i ett jämförande system för att beskriva grupper och uppskatta avvikelser mellan individer och sålunda skapa kunskap om genomsnitt och normer (ibid: 241f). I examineringen förvandlas varje individ

till ett ”fall” som ska mätas, jämföras med andra och sig själv, dresseras, korrigeras, normaliseras och klassificeras eller uteslutas. Examineringen fastslår således de ”vetenskapliga” individuella skillnaderna och bekräftar ett nytt sätt för maktutövning, individen blir förbunden med de mått, de avvikelser, de drag som karakteriserar den enskilde som gör densamme i alla händelser ett ”fall” (ibid: 242f). Den disciplinära makten är produktiv, då den producerar verklighet och sanningsritualer. Individerna ska som mål för den disciplinära teknologi formas till ”fogliga kroppar” som kan utvecklas, omvandlas och användas; individen tillhör således denna maktproduktion (Månsson, 2015: 359, Foucault, 2017: 246).

Foucault hävdar bestämt att maktens viktigaste drag är just dess produktiva karaktär. Produktiviteten skapar vetande och till och med den enskilda individen (subjektet) är en verkan av makten. Foucault menade att den folkliga acceptansen till denna makt beror på att den inte bara är en form för förbud och repression utan att den producerar föremål och framkallar njutning. Makten nyttjas av alla och vi drar nytta av den. Det finns således en förmåga att kunna uppnå, eller tro sig kunna uppnå, resultat (Nilsson, 2008: 88f).

“Den som ingår i ett synlighetsfält och som vet det, axlar maktens tvång och låter det spontant gå ut över sig själv; han upptar sig i en maktsituation, inom vilken han åtar sig båda rollerna, han blir principen för sitt eget underkuvande” (Foucault 2003: 203).

4.4 Sammanfattande diskussion

Detta teoretiska ramverk har presenterat de fundament som ligger till grund för flera århundradens maktteoretiker. Bentham skisserade panoptikon som en motreaktion till 1700-talets ekonomiska och sociala bekymmer i Storbritannien. En arkitektur som senare Foucault kom att utveckla i ett av hans kända verk “övervakning och straff”. Foucault menade att panoptikon förfogar över en kraft som tvingar såväl själ som sinne till att bli kroppens eget fängelse för att tjäna makten själv. Om Bentham talade om panoptikon som kontroll över enskilda delar av samhället, menar Foucault att panoptikon med sin makt och disciplin genomsyrar varenda beståndsdel i samhället.

5. Metod och metodologiska överväganden

I följande kapitel redogörs inledningsvis studiens vetenskapliga utgångspunkt och forskningsdesign. Vidare presenteras val av metod och undersökningens urvalsprocess. Därefter beskriver vi hur studien har genomförts samt hur det empiriska materialet har sammanställt och analyserats. Slutligen framställs studiens tillförlitlighet, de forskningsetiska överväganden som gjorts för att avslutas med en kritisk reflektion av undersökningens metodologiska tillvägagångssätt.

5.1 Vetenskaplig utgångspunkt

Denna undersökning utgick från ett deduktivt angreppssätt, vilket innebär att forskaren drar logisk sammanhängande slutsatser ur givna premisser. Från aktuella teorier och egen förståelse om undersökningsområdet, skapas hypoteser som senare ska underkastas en empirisk granskning. Datainsamlingsprocessen kommer således styras av teori och de hypoteser som har deducerats från denna. I undersökningens sista steg reduceras teorin - vilken även inbegriper en induktion då konsekvenserna av resultatet i relation till den teori som legat till grund för utformningen av undersökningen, beskrivs av forskaren (Bryman 2018: 47). Denna studie utgick främst från teorier om disciplinär makt och tidigare forskning om det komplexa förhållandet mellan personlig integritet och kameraövervakning. Frågeställningarna som formulerades utifrån dessa, analyserades senare med hjälp av en empirisk granskning. Resultatet av den digitala enkätundersökningen analyserades genom diagram som skapades i Excel. När den empiriska granskningen var klar kunde studiens frågeställningar besvaras.

Huruvida den sociala verkligheten bör studeras med utgångspunkt i naturvetenskapen är en vattendelare inom de kunskapsteoretiska frågorna. Den positivistiska ansatsen gör gällande att samma angreppssätt kring principer, metoder och verklighetsbild bör användas på ett studium av den sociala verkligheten som det naturvetenskapliga synsättet; en yttre verklighet som forskare via sina sinnen får kunskap om, genom insamlad fakta som grund för lagmässiga regelbundenheter (Bryman 2018: 51). Vi bedömer att det vetenskapliga förhållningssättet i denna uppsats tar avstamp i en positivistisk hållning. Detta då uppsatsens huvudsakliga fokus var att samla in och analysera värderingsfri data, snarare än interpretationer av ord.

5.1.2 Forskningsdesign

Vår undersökning är strukturerad utifrån en tvärsnittsdesign i syfte att samla in data med hjälp av en enkät. En tvärsnittsdesign innehåller fyra kärnkomponenter; mer än ett fall, vid en speciell tidpunkt, kvantitativa eller kvantifierbar data och sambandsmönster (Bryman 2018: 87). Vår ambition i den här studien är att med det underlag som ligger till grund för undersökningen, hitta en variation bland våra respondenter med avsikt att studera relationerna mellan våra variabler. Empirin samlades in i ett tidsintervall om tio dagar, vilket gör att svaren avgetts vid i stort sett samma tillfälle, således en specifik tidpunkt.

5.2 Val av metod

Studiens frågeställningar har undersökts genom en kvantitativ metod där empirin har samlats in genom en enkätundersökning. Vi valde ett kvantitativt arbetssätt då vi ville mäta ett större antal personers inställning till ansiktsigenkänning i förhållande till personlig integritet. Genom att använda kvantitativa enkäter får vi en standardisering av likväl frågor som svar, och på så vis innebär variationen i respondenternas svar som ”sanna” eller ”verkliga” skillnader (Bryman 2018: 258). De svar vi erhåller – oberoende var eller när vi samlat in dem – framkommer genom att alla respondenter har tilldelats frågorna under precis samma premisser. Vi minimerar därmed risken för att skillnaderna i svaren beror på en påverkan som kan variera från tillfälle till tillfälle. Således är skillnader i svaren inte en konsekvens av hur vi framställt dem utan som verkliga skillnader (ibid). En annan aspekt som föranledde vårt val av metod är att en kvantitativ ansats möjliggör mätningar. Bryman (2018: 203) menar att mätningar underlättar beskrivningar av mer subtila distinktioner. Ett krav på mätning är att det ska generera konsekventa resultat, med det menar Bryman vidare att mätverktyget ska vara konsistent och således bero på varken tidpunkt eller den som utför mätningen. Mätningen kommer dock att påverkas av tidsfaktorn på grund av sociala och samhällsliga förändringar (ibid). Det senare påståendet är i synnerhet relevant för vår studie med tanke på att den genomfördes under extraordinära omständigheter, vilka vi kommer belysa mer i 5.4.3 - studiens kontext. Ytterligare en faktor som var angelägen i vår studie är att mätning inrymmer exakta skattningar av relationen mellan begrepp, exempelvis genom sambandsanalyser (ibid). Vi var intresserade av att undersöka sambandet, och mer precist *hur starkt* sambandet var mellan människors attityder gentemot ansiktsigenkänning i förhållande till den personliga integriteten. Med en sådan eftersträvan i åtanke blev en kvantitativ metod motiverad.

5.3 Urval

Denna undersökning baseras på ett urval som är ett så kallat snöbollsurval, vilket Bryman (2018: 504) beskriver som en lämplig urvalsmetod då ett sannolikhetsurval är mer eller mindre omöjlig att fånga. Detta är ett slag inom det paraplybegrepp som termen icke- sannolikhetsurval åsyftar. Ett snöbollsurval innebär att initialt ta kontakt med ett antal människor för att därefter få kontakt med ytterligare respondenter (ibid: 245). Under rådande omständigheter beslutade vi att enkäten skulle läggas ut online och delas på sociala medier. Genom att vi delade enkäten på våra respektive kanaler, rekommenderade i sin tur våra bekanta den och det blev en snöbollseffekt. Emellertid är inte urvalet representativt för en viss population, vilket Beckers (refererad i Bryman 2018: 245) förklarar på följande vis "urvalet är förstås på intetvis slumpmässigt; det skulle inte ha gått att skapa ett slumpurval eftersom ingen vet hur den populationen ser ut som stickprovet i så fall skulle ha varit baserat på". Vidare betonar dock Bryman (2018: 245) att det per automatik inte innebär att ett sådant urval saknar relevans för kvantitativ forskning, då dess primära uppgift är att fokusera på relationer mellan individer och hitta samband. Snöbollseffekten kan således betraktas vara en bra metod, eller till och med ett bättre tillvägagångssätt än det omdiskuterade sannolikhetsurvalet.

5.4 Studiens genomförande

5.4.1 Litteraturgenomgång

Bryman (2018: 139f) beskriver två huvudsakliga anledningar till att systematisk litteraturgenomgång är adekvat i granskningen av litteraturen; dels som ett explicit tillvägagångssätt som eliminerar olika typer av skevheter, dels som ett evidensbaserat angreppssätt vars mål är att sammanställa all tillgänglig evidens. Litteraturgenomgången i denna studie tog sin utgångspunkt i databaserna: Google Scholar, Swepub, Proquest social science samt Göteborgs universitetsbibliotekets supersök. Inledningsvis skapade vi ett schema med sökord som kombinerades på olika sätt. Detta sökschema användes sedan systematisk på samma sätt i samtliga databaser.

Sökord:

Social kontroll (social control), Övervakning (Surveillance), Övervakningssamhället (monitoring society, mass surveillance), Panoptikon (panopticon, waxworks), Personlig integritet (personal integrity, privacy), Digitalisering (Digitizing), Informationssamhälle (information society),

Effektivisering (efficiency), Social disciplinering (social dicipline), Självkontroll (self control), Självreglering (self regulation), Transparency

Vid samtliga sökträffar användes därefter inkluderande kriterier såsom peer reviewed, sökorden skulle återfinnas i abstrakten, vara skrivna på engelska eller svenska samt att vissa ämnesord valdes bort exempelvis missbruk, sjukvård, barn etc. då de inte ansågs relevanta. Så länge litteraturen uppfyllde dessa kriterier valde vi att inte ha någon begränsning när det kommer till vilket år de publicerades. Detta då de är skrivna av erkända och framstående forskare inom ämnet som citerats i stor utsträckning och därmed ansågs vara högst relevanta för vår studie.

5.4.2 Utformning av enkät

Designen för enkäten ordnades i tre block med en inledande del där respondenten å ena sidan informerades om biometri och ansiktsigenkänning, å andra sidan ombads svara på frågor om deras bakgrund och förkunskap. Därefter följde två delar med sammantaget nio hypotetiska scenarion om ansiktsigenkänning. I de första fyra scenarierna fick respondenterna svara på hur de ställer sig till användandet av ansiktsigenkänning med svarsalternativen ja, nej, kanske, vet inte. Den sista delen, hade utöver inställningen till de resterande fem scenarier, även en tillhörande integritetsskala. I denna del fick respondenterna ta ställning till scenarierna under premisserna att registreringen av den enskildes identitet emellertid också kunde samköras med andra databaser som tillhandahåller personlig information om densamme. Konstruerandet av de hypotetiska scenarierna och tillhörande frågeställningar är inspirerade av dels en dokumentär på SVT om artificiell intelligens samt flertalet tidningsartiklar som skildrar hur olika länder använder sig av ansiktsigenkänning.

Nio hypotetiska scenarier konstruerades med en tillhörande frågeställning, vilka var:

1. Ansiktsigenkänning skulle kunna ersätta identitetshandlingar som i dagsläget förekommer vid identifiering. Skulle du uppleva en sådan funktion lika pålitlig som identitetshandling?
2. Tänk dig att du på sociala medier nu kan ladda upp ett foto på exempelvis en filmstjärna du gillar eller på din före detta partner. Plattformen kommer att söka efter användare med liknande ansiktsdrag och matcha dig med dessa. Skulle en sådan funktion vara önskvärd?
3. Genom ansiktsigenkänning har rättsväsendet möjlighet att identifiera misstänkta gärningspersoner vid lagöverträdelser. Bör rättsväsendet ha denna möjlighet?

4. Övervakning på offentliga platser möjliggör en enklare smittspårning med hjälp av ansiktsgenkänning genom att identifiera den redan konstaterade virusbärare kontakter. Tycker du en sådan metod är lämplig som smittspårning?
5. Du anar att en arbetskollega har sjukanmält sig från jobbet vid ett flertal tillfällen utan att egentligen vara sjuk. Genom ansiktsgenkänning kan arbetsgivaren och försäkringskassan få information om när arbetstagaren med anmäld sjukfrånvaro befinner sig på offentliga platser. Skulle en sådan funktion vara fördelaktig för att minska sjukdomsfusk?
6. Biometrisk teknik kan identifiera intressant data från ljudupptagningar och övervakningskameror för att urskilja avvikande beteendemönster i ett brottsförebyggande syfte. Bör sådana misstänksamma beteendemönster registreras?
7. Du ser en person på stan som fångar din uppmärksamhet och ditt intresse. Genom ansiktsgenkänning kan du fota av personen och därefter söka upp densamme i sociala medier och ta kontakt. Skulle du använda dig av en sådan funktion?
8. För att undvika smittspridning kan biometrisk teknik användas för att identifiera samhällsmedborgare på allmänna platser med förhöjd kroppstemperatur. Vad tycker du om en sådan funktion?
9. Du kan samla medborgarpoäng genom ansiktsgenkänning när du utför goda handlingar exempelvis bereder plats för behövande i kollektivtrafiken, betalar räkningar i tid eller fullföljer sina åtaganden. Medborgarpoäng kan du sedan växla mot olika förmåner, som exempelvis lägre bankränta, förtur på arbetsmarknaden, intag på universitetet, billigare flygbiljetter etc. Tror du en sådan funktion skulle bidra till ett godare klimat i samhället?

Som ovan beskrivet inkluderade de sista fem scenarierna, utöver frågeställningen, en tillhörande integritetsskala. Tekniken som användes var en "likertskala", vilken Bryman (2018: 204) menar är lämplig i studier av attityder. I enkätundersökningen ville vi mäta intensiteten av respondenternas upplevelse av integritetspåverkan i förhållande till det aktuella scenariot. Efter vardera scenario ombads respondenterna således att ange i vilken utsträckning de ansåg att integriteten påverkas. Då skalan mätte styrkan, utformades kodningen genom att respondenterna fick skatta påverkan mellan 0, ingen påverkan alls och 10, mycket hög påverkan (ibid). Det ska tilläggas att när data analyserades utformade vi ett antal värderande skalsteg mellan ytterlighetspunkterna som var följande; 0-2: mycket liten 2,1-3: liten 3,1-4: relativt liten 4,1-6: måttlig 6,1-7: relativt hög 7,1-8: hög och 8,1-10: mycket hög. Detta gjordes för att underlätta vår granskning och analys.

Enkäten har varit tillgänglig för respondenterna i 10 dagar (25 mars 2020 - 3 april 2020).

5.4.3 Studiens kontext

Studien är genomförd i en extraordinär situation - en internationell spridning av SARS-CoV-2. Viruspandemin har med stor sannolikhet påverkat respondenternas svar på olika sätt. Nyhetsartiklar och sociala medier har under vår studie dominerats av staters olika tillvägagångssätt för att minska smittspridning. Exempelvis i Sverige genom allmänna uppmaningar och riktlinjer, social distansering, isolering av äldre och de som vårdas på sjukhus genom besöksförbud, daglig rapportering över konstaterade smittade samt avlidna. Med detta i åtanke förefaller det högst troligt att befolkningen har en stor oro för framtiden. De hypotetiska scenarierna som handlar om smittspridning och smittspårning i förhållande till ansiktsgenkänning, tror vi framför allt har avspeglat denna oro.

5.5 Analyismetod

De metoder som används i resultatredovisningen består av univariata och bivariata analyser. Då enkäten var strukturerad utifrån ett inledande block med bakgrundsfrågor har respondenterna kunnat grupperas. Dessa bakgrundsvariabler har i sin tur analyserats univariat, alltså en analys av respektive variabel. Vi valde att ta fram en frekvenstabell för varje univariat analys, då vi upplever att det sättet att presentera resultatet blir tydligt. Frekvenstabeller visar antalet personer och den procentuella fördelningen av dessa i var och en av de grupper som finns för den aktuella variabeln (Bryman, 2018: 411).

De två senare blocken av hypotetiska scenarion samt tillhörande integritetsskala har också de inledningsvis analyserats univariat för att senare analyseras utifrån två variabler, dels det hypotetiska scenariot, dels de grupper som respondenterna kategoriserats i. Med avsikt att se hur dessa variabler är relaterade till varandra, möjliggör den bivariata analysen att se huruvida variation inom den ena variabeln sammanfaller med variationen i den andra (ibid: 416).

De bivariata analyserna sammanställdes i korstabeller där de förmodade oberoende variablerna placeras vertikalt (de hypotetiska scenarierna) och de beroende variablerna horisontellt (grupperna). Resultatet presenteras sedan i diagram, där ställningstagandet utgör staplar i relation den skattade integritetspåverkan som visas i respondenternas medelvärde. Både de univariata och bivariata analyserna är gjorda i Excel.

De respondenter som svarade "vet inte" har vi valt att utelämna i de grafiska jämförelserna, med motiveringen att det tillkommer svårigheter att analysera dessa svar då respondenten inte tagit ställning till det hypotetiska scenariot. Statistisk signifikans har valts vid $p \leq 0,05$ (Bryman 2018: 424) och de resultat som inte uppfyller det villkoret har lämnats utan någon vidare analys.

5.6 Studiens tillförlitlighet

Viktiga kriterier för forskning som gör anspråk på att vara vetenskapliga är undersökningens tillförlitlighet och trovärdighet. Begreppen reliabilitet och validitet är nära besläktade men angriper studiens kvalitet utifrån olika villkor. Undersökningens reliabilitet mäter stabiliteten i svaren, dess konsistent och följdriktighet. Dess tillförlitlighet bygger på att slumpmässiga och tillfälliga faktorer eliminerats till den grad att resultatet förblir detsamma om undersökningen genomförs på nytt (Bryman, 2018: 72). Som ett led i reliabiliteten hör begreppet replikerbarhet, vars syfte är att upprepa en redan genomförd undersökning. För att ett sådant tillvägagångssätt ska vara möjligt, ställer det höga krav på forskares detaljbeskrivning av utförandet i sina undersökningar. Huruvida undersökningen mäter det den har för avsikt att mäta, är kriteriet för studiens trovärdighet. Bryman (ibid) beskriver validitet som en bedömning av hur väl slutsatserna av undersökningen hänger ihop.

Bryman (ibid: 214) menar dock att det vanligtvis vidtas enkla och minimala åtgärder för att säkra upp validitet och reliabilitet, exempelvis en prövning av den interna reliabiliteten och en undersökning av dess ytvaliditet. Studiens interna reliabilitet testas genom vad Bryman (2018: 208-209) menar är ett mycket vanligt mått att använda - Cronbachs alfa. Genom att mäta intern reliabilitet kan vi få svar på om de indikatorer som utgör integritetsskalan, dvs. 1-10, är pålitliga och följdriktiga. Således kan vi säga hur respondenternas skattade poäng på endera skala är relaterad till deras poäng i de andra. Vidare krävs ofta att denna korrelation ska ligga på 0,8 men även 0,7 och uppåt är godtagbart vad gäller den interna reliabiliteten (ibid). Resultatet av Cronbachs alfa i vår studie visade ett värde på 0,775, vilket får anses som en god intern reliabilitet i studiet av respondenternas attityder.

Tabell 1. Resultatet av Cronbach alfa

	Reliability Statistics	
	Cronbach's Alpha	N of Items
Sjukdomsfusk i relation till integritet		
Brottsförebyggande i relation till integritet		
Foto i relation till integritet		
Smittspridning i relation till integritet		
Medborgarpoäng i relation till integritet	,775	5

Avseende studiens ytvaliditet förklarar (Bryman, 2018: 210) att forskaren ska vara observant på att det som mäts faktiskt är det som ska mätas. Vi har konstruerat enkäten så att formuleringarna av frågeställningarna ur de hypotetiska scenarierna kan mätas för att besvara studiens frågeställningar och syfte. Genom att vi inledningsvis betonade respondenternas anonymitet och frivillighet, är förhoppningen att de svarat så sanningsenligt som möjligt. Men under samma premisser, att respondenterna är anonyma, går det inte heller utesluta huruvida de dels har läst scenariot från början till slut, dels svarat ärligt. Ovanstående resonemang visar på faktorer som kan leda till ett missvisande resultat.

5.7 Forskningsetiska överväganden

Inför varje vetenskaplig undersökning behöver forskaren begrunda värdet av det förväntade tillskottet av kunskap i förhållande till de risker som till följd av forskningen, kan skada berörda deltagare eller de som tar del av studiens resultat (Vetenskapsrådet, 2002). Bryman (2018: 172) förtydligar vad skada för deltagarnas del innebär: fysisk skada, hinder för personlig utveckling, sämre självkänsla, stress eller att få deltagarna att utföra klandervärda handlingar. I samförstånd med vår handledare vägdes respondenternas integritet samt eventuella skada av att delta mot undersökningens syfte och genomförande. Tillsammans med vår handledare gjorde vi bedömningen att deltagarna inte skulle komma till skada eller lida men i den bemärkelsen att undersökningen inte kunde genomföras.

Frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet är det fundament etiska frågor vilar på (ibid: 170). I vår undersökning fick respondenterna inledningsvis information om studiens syfte, vilka moment som ingick i undersökningen och att de var välkomna att delta om de önskade tillsammans med att de garanterades anonymitet. Detta är fyra grundprinciper i det informationskrav som Bryman (ibid) redogör för.

Ytterligare ett övervägande som vi tagit i beaktning avser de spår som respondenterna lämnar efter sig i form av IP-adresser. Efter att enkätundersökningens data exporterades till Excel för sammanställning och analys, raderades enkäten på Qualtrics. Detta av två anledningar, dels för att spårning av respondenternas IP-adresser inte skulle kunna göras, dels för att underlaget inte ska finnas kvar för andra syften än studiens avsedda. Qualtrics behandlar all kundinformation som mycket konfidentiell. Vidare gör de gällande att kundinformationen skyddas med branschens bästa praxis för att förhindra olaglig avslöjande. Qualtrics säljer eller tillhandahåller inte kunduppgifter förutom på begäran av ett giltigt domstolsbeslut, stämning eller på annat sätt som avtalats av parterna eller enligt lag (Qualtrics' Independent Dispute Resolution: 2020). Avslutningsvis har vi som studenter försökt hålla oss så nära vår data som möjligt vid presentation och analys av resultatet, för att i största möjliga mån varken medvetet eller omedveten förvränga resultatet åt endera håll.

5.8 Metodreflektion

En genomgående diskussion vi har fört under uppsatsskrivandets gång är huruvida respondenterna har uppfattat frågorna såsom de var avsedda. Kritiker menar att man bör ha i beaktning huruvida respondenter uppfattar viktiga termer i enkäten på samma sätt och om de har den kunskap som krävs för att besvara frågorna (Bryman 2018: 221). Således kan det ha funnits en variation i respondenternas tolkningar av frågeställningarna i enkäten som i sin tur kan ha inverkat på studiens empiriska underlag och validitet.

Vidare beskriver Bryman (ibid: 189) hur samhällsvetenskapliga forskare aldrig kan operera i ett vakuum; vem forskaren är som person kommer påverka en hel uppsättning antaganden och förutsättningar liksom avspeglas i genomförandet och tolkningen av resultatet. Principen om objektivitet och värdeneutralitet är sällan om ens någonsin genomförbar, vilka även majoriteten av kvantitativa forskare sällan förkastar (ibid: 190). Exempelvis valde vi inför analysen att dela in likertskalan i ytterligare skalsteg, utöver de ytterlighetspunkter som respondenterna fick förhålla sig till. I efterhand kan vi konstatera att vi skulle kunna gjort ett sådant förtydligande innan enkäten nådde fram till respondenterna. Att objektivitet och värdeneutralitet inte går att garantera vid granskning av data, är en aspekt vi har haft i beaktning under hela processen och ställer oss ödmjuka inför.

Avslutningsvis vill vi betona studiens urval som sannolikt innefattar en snedvridning. Detta då vi inte vet vilken population urvalet är representativt för, vilket gör att vi inte heller kan säga något

om en större population, dvs. att generalisera. Emellertid, utifrån studiens kontext (se 5.4.3), har vi inte haft möjlighet att styra urvalsprocessen på något annat sätt.

6. Resultat och Analys

I detta kapitel presenteras en genomgång av den insamlade empirin utformad ur resultatsammanställning och tillhörande analys. Första avsnittet redogör för respondenternas demografi och omfång. Vidare kommer enkätens design att beskrivas följt av de hypotetiska scenarier respondenterna blivit ombedda att ta ställning till. Varpå resultatet indelas i två avsnitt; "ansiktigenkänning vs integritet" och "attitydskillnader i förhållande till ansiktigenkänning". Dispositionen i dessa två avsnitt följer en integrerad form, vilket innebär att resultat och analys kommer att följa efter varandra.

6.1 Introduktion

1452 respondenter deltog i undersökningen och av dessa var det 147 som inte fullföljde enkäten, vilka vi tog bort inför sammanställningen av resultatet. Således är det 1305 respondenter som utgör underlaget för det resultat som presenteras och analyseras. Av de 1305 respondenterna var 1266 av dessa unika IP-adresser. Avseende kön, ålder och sysselsättning fördelas respondenterna enligt följande:

Tabell 2. Frekvenstabell respondenternas kön, ålder och sysselsättning

Kön		Ålder		Sys­sel­ättn­ing				
				Antal	Procent			
Kvinna	Antal	Procent	18–30 år	447	34.3	Anställd i privat sektor	390	29.9
			31–40 år	367	28.1	Anställd i offentlig sektor	474	36.3
Man	Antal	Procent	41–50 år	261	20.0	Egenföretagare	64	4.9
			51–60 år	153	11.7	Arbets­sökande	37	2.8
Icke-binär	12	.9	61–70 år	54	4.1	Studerande	267	20.5
Vill ej uppge	5	.4	>70 år	23	1.8	Pensionär	48	3.7
Total	1305	100.0	Total	1305	100.0	Vill ej uppge	25	1.9
						Total	1305	100.0

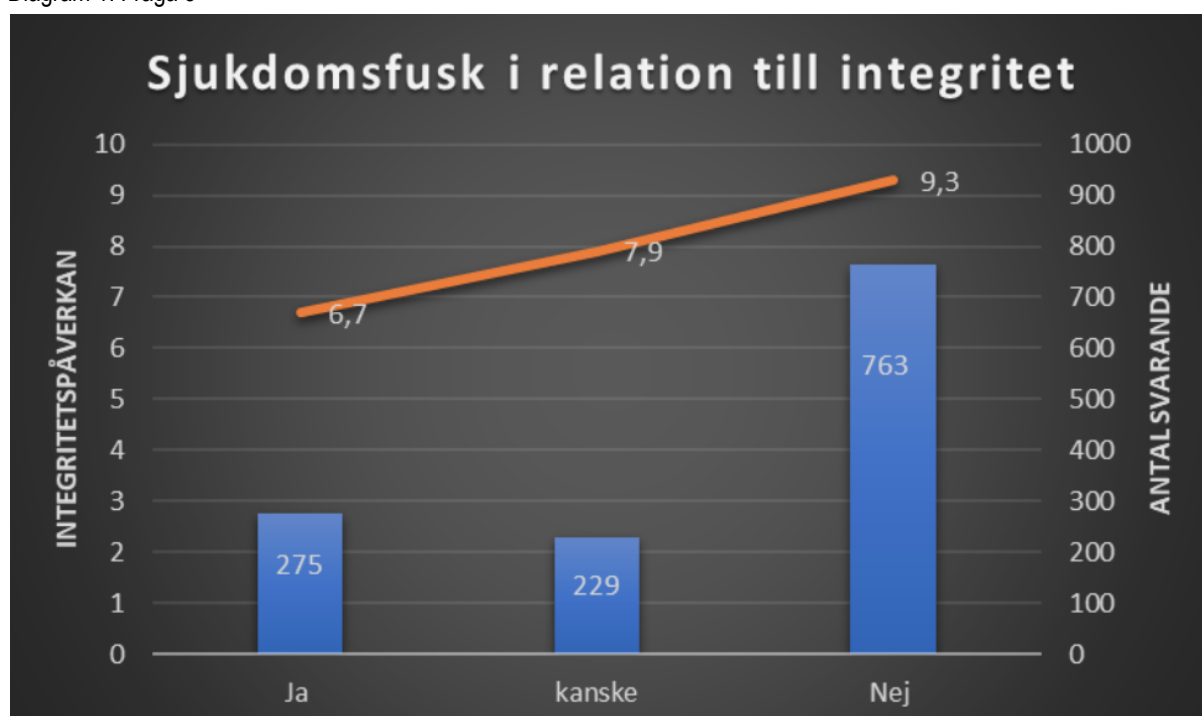
Majoriteten av de svarande är kvinnor och motsvarar 931 respondenter, i jämförelse med de svarande som är män vilka var 357 stycken. Gällande ålder var den yngre befolkningen (18-30 år) den största andelen med 447 respondenter, och antalet respondenter i de andra grupperna avtar därefter successivt med stigande ålder. Avseende sysselsättning fördelades respondenterna relativt lika mellan anställd i privat sektor (390 st.) och offentlig sektor (474 st.).

I kommande avsnitt behandlas resultatet av respondenternas inställning till ansiktsigenkänning i relation till upplevd integritetspåverkan.

6.2 Ansiktsigenkänning vs Integritet

I kommande avsnitt behandlas resultatet av respondenternas inställning till ansiktsigenkänning i relation till upplevd integritetspåverkan.

Diagram 1. Fråga 5

$P=0,00001$

Frågan som ställdes var: Du anar att en arbetskollega har sjukanmält sig från jobbet vid ett flertal tillfällen utan att egentligen vara sjuk. Genom ansiktsigenkänning kan arbetsgivaren och försäkringskassan få information om när arbetstagaren med anmäld sjukfrånvaro befinner sig på offentliga platser. Skulle en sådan funktion vara fördelaktig för att minska sjukdomsfusk?

Resultat

Vi kan av diagrammet ovan se att en majoritet av respondenterna (59 %) ställer sig skeptiska till att tillåta ansiktsigenkänning för att minska sjukdomsfusk. Vi kan även se att dessa personer tycker att det påverkar integriteten i mycket hög utsträckning (9,3). 21 % av respondenterna ställer sig positiva till ansiktsigenkänning för att minska sjukdomsfusk. Dessa personer tycker att det har en relativt hög påverkan på integriteten (6,7), men i lägre utsträckning än de personer som ställer sig skeptiska till ansiktsigenkänning (9,3). 18 % av respondenterna är kanske benägna att tillåta ansiktsigenkänning för att minska sjukdomsfusk. Dessa personer tycker att det har en hög påverkan på integriteten (7,9).

2 % av respondenterna vet inte hur de ska ställa sig till ansiktsgenkänning för att förebygga sjukdomsfusk. Dessa personer tycker att det har en relativt hög integritetspåverkan (7).

Analys

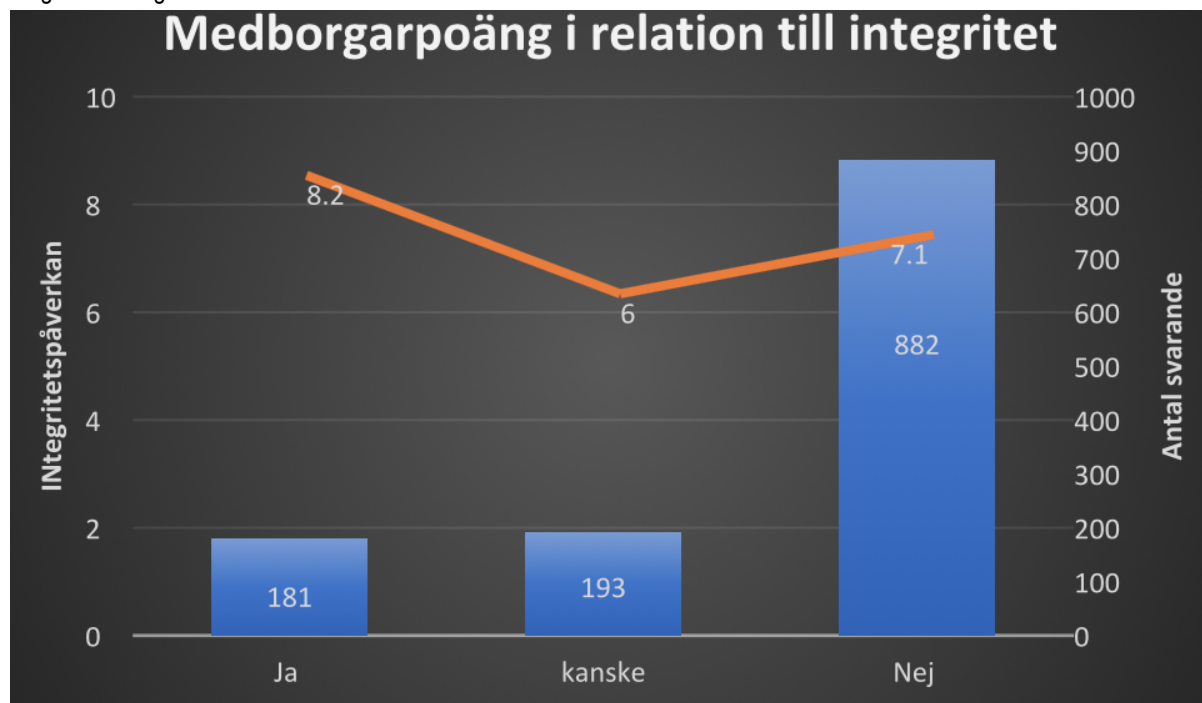
Resultatet visar att det finns ett tydligt linjärt samband mellan integritetspåverkan och inställning till ansiktsgenkänning för att förebygga sjukdomsfusk. D.v.s. de som är positivt inställda till ansiktsgenkänningen skattar integritetspåverkan lägre än de som svarar kanske och de som svarar kanske skatter i sin tur integritetspåverkan lägre än de som svarar nej.

I Sverige är kameraövervakning tillåtet på offentliga platser för de som utför uppgifter av allmänintresse, under förutsättning att tillstånd har erfordrats (SFS 2018:1200). Björklund (2013: 116) menar att själva situationen av bildupptagning i sig är oproblematisk ur integritetssynpunkt då det är lagringen och bearbetning av data i efterhand som utgör en potentiell kränkning. Frågeställningen respondenterna fick ta ställning till innefattade just moment av identifiering samt spridning av materialet, vilket majoriteten ställer sig negativ till och anser påverkar integriteten i mycket hög utsträckning. Av de svarande är det 21 % som har en positiv inställning till att låta dessa bildupptagningar samköras med andra databaser (t.ex. försäkringskassans datasystem), vilket skulle kunna öppna upp en kartläggning av människors förehavanden. Svenonius (2013: 73) refererar till Datainspektionen gällande att behovet av integritet kan reduceras om behovet av kameraövervakning är större än den enskildes intresse av skyddad integritet. Detta utilitaristiska grunddrag för tankarna till de som ställer sig positiva till den efterfrågade funktionen. Det är inte otänkbart att dessa respondenter tagit ett större nyttovärde i beaktning för att minska otillbörlig utbetalning av statliga medel, dvs. att de ekonomiska medlen skulle kunna medföra ett högre värde för andra behövande.

Som tidigare nämnt ställer sig majoriteten emot användandet av övervakning för att sprida personlig information om var den sjukanmälde befinner sig. Det skulle kunna förstås som att enskilda individer, oavsett sjuka eller inte, bör kunna röra sig fritt i det offentliga - vem vet, kanske är de på väg till ett apotek eller vårdcentral. Alternativt att brottet som sådant, dvs. ta emot sjukersättning trots avsaknad av sjukdom, bestraffas på annat sätt. Foucault beskrev ett sanktionssystem som innebär att avvikande beteende avslöjas och straffas medan önskvärda beteenden belönas och därmed skulle ett normativt beteende reproduceras bland befolkningen. Det är inte otänkbart att en individ som återkommande är sjukskriven, till slut kan komma att få pikar av kollegor eller ett ifrågasättande av arbetsgivaren. För att dra det ytterligare till sin spets kan individen påverkas i andra sammanhang, exempelvis genom sämre referenser från tidigare

arbetsgivare. Foucault (1987: 241) talade om en sådan process som *examen*; att formalisera de individuella drag som har påvisats och klassificera individen i ett jämförande system.

Diagram 2. Fråga 9

$P=0,00001$

Frågan som ställdes var: Du kan samla medborgarpoäng genom ansiktsgenkänning när du utför goda handlingar exempelvis bereder plats för behövande i kollektivtrafiken, betalar räkningar i tid eller fullföljer sina åtaganden. Medborgarpoäng kan du sedan växla mot olika förmåner, som exempelvis lägre bankränta, förtur på arbetsmarknaden, intag på universitetet, billigare flygbiljetter etc. Tror du en sådan funktion skulle bidra till ett godare klimat i samhället?

Resultat

Vi kan av diagrammet ovan se att majoriteten av respondenterna (68 %) ställer sig skeptiska till att samlandet av medborgarpoäng skulle skapa ett godare samhällsklimat. Vi kan även se att dessa personer tycker att det påverkar integriteten i hög utsträckning (7,1). De som ställer sig positiva (14 %) till funktionen anser att integriteten påverkas i större i utsträckning (8,2) än de som är skeptiska. 15 % av respondenterna är kanske benägna att hålla med om att ett godare samhällsklimat skulle skapas genom medborgarpoäng. Oavsett positiv eller negativ inställning till funktionen tycks integriteten påverkas i hög utsträckning (8,2 respektive 7,1). Noterbart är att de som har svarat kanske har uppgett ett lägre värde på integritetsskalan (6) än de som svarat ja eller nej.

3 % av respondenterna vet inte hur de ska ställa sig till medborgarpoäng med hjälp av ansiktsgenkänning för att skapa ett godare samhällsklimat. Dessa personer tycker att det har en relativt hög integritetspåverkan (6).

Analys

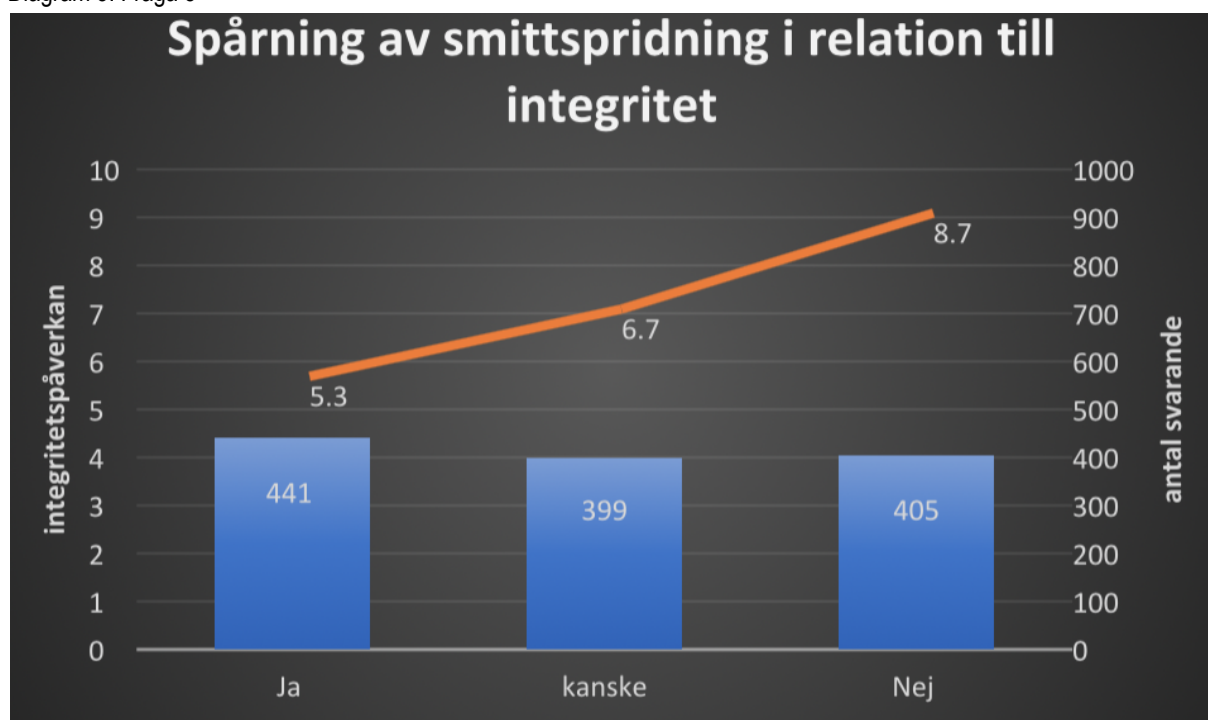
Av resultatet att döma uppfattas idén om att införa ett system av medborgarpoäng baserat på invånares uppträdande på offentliga platser, inte alls vara uppskattat. En överhängande majoritet av respondenterna är negativt inställda till att en sådan funktion skulle bidra till ett godare samhällsklimat, samtidigt som de skattar ett högt värde av integritetspåverkan om en sådan konstruktion inrättades.

I det hypotetiska scenariot övervakas medborgare noggrant och enskilda beteenden rangordnas, i syfte att uppmuntra eller motverka ett visst handlande. I den studie som sammanställde de kinesiska medborgarnas attityder till sociala kreditsystem återfanns, till skillnad från i denna undersökning, en överhängande positiv attityd till ett sådant system. Respondenterna associerade funktionen till en ökad benägenhet att ta mer ansvar och följa föreskrifter samt ett verktyg som möjliggör en förbättrad livskvalitet (Kostka 2019: 1585). De kinesiska medborgarna kan tänkas se systemet som ett alternativ till det underutvecklade finansiella kreditsystemet och därmed uppfatta att förutsättningarna kan komma att bli mer likvärdiga medborgarna emellan. Jämförande kan respondenterna i den här undersökningen istället tänkas se de svenska socialförsäkringarna som en garanti för likabehandling och därmed väger inte nyttan tyngre än det intrång det skulle innebära.

Ytterligare en möjlig anledning till varför nyttan inte väger tyngre är självklart den allomfattande övervakning, systemet skulle medföra. Varsomhelst och hursomhelst kontrollerar, betygsätter och rangordnar medborgarna varandra. En sådan kraftfull om än diskret övervakning är vad Foucault ägnade en stor uppmärksamhet åt. Det allseende ögat som ett system av hierarkiska övervakare från flera håll, följt av en normaliserande sanktion kommer medborgaren prövas på olika sätt i examensprocessen i syfte att främja goda handlingar av normativa mått. Vid varje enskilt tillfälle kommer den disciplinära makten att urskilja normbrytande beteenden och sanktionera subtila åtgärder med avsikt att skapa konformitet och definiera den yttre gränsen för det abnormala (Foucault 2017: 241f). Det hypotetiska scenariot kan således förstås som en mer explicit och artikulerad version av Foucaults disciplinära makt, poängsystemet är kamouflerat i den inre normaliserande sanktionen och växlandet av medborgarpoängen kan förstås i termer av det

examensprocessen har för avsikt att uträtta; differentiera, beordra eller degradera medborgare. Resultatet visar, oavsett inställning, ett högt värde på integritetsskalan. Reaktionen uppfattas väntad, då individen i varje situation utifrån det hypotetiska scenariot, skulle bedömas och värderas utifrån sina handlingar, vilket kan innebära en omöjlighet att upprätta någon form av privat sfär i det offentliga. Det för tankarna till en motpol av de som Bylund (2013: 25) benämner “integritetsivrare”. Konsekvensen av att individen antingen delger all sin personliga information eller att individen i varje sammanhang väljer att inte utlämna någon personlig information, kan tänkas ge samma resultat; nyansrikedomen hos varje individ går förlorad. I det hypotetiska scenariot skulle varje enskild medborgare få sin möjlighet att avskärma sig fråntagen, likaså skulle den kroppsliga integriteten såväl som de enskildas privata tankar och kommunikation med andra gå förlorat. I den bemärkelsen strider samtliga företeelser i allra högsta grad mot det som integritetskommittén i sitt delbetänkande bedömer ska skyddas (SOU 2016:41).

Diagram 3. Fråga 8

p=0,00001

Frågan som ställdes var: För att undvika smittspridning kan biometrisk teknik användas för att identifiera samhällsmedborgare på allmänna platser med förhöjd kroppstemperatur. Vad tycker du om en sådan funktion?

Resultat

Vi kan av diagrammet ovan inte urskilja en majoritet bland respondenternas inställning till att identifiera samhällsmedborgare med förhöjd kroppstemperatur i syfte att undvika smittspridning. 34 % ställer sig positiva till en sådan funktion. Dessa personer anser att integriteten påverkas i måttlig utsträckning (5,3). Bland de respondenter som ställer sig skeptiska (31 %), anses att integriteten påverkas i mycket hög utsträckning (8,7). Av de som svarat kanske (31 %), finner de att integriteten påverkas i relativt hög utsträckning. Det finns således ett samband mellan bedömd integritetspåverkan och inställning till ansiktsgenkänning för att identifiera samhällsmedborgare med förhöjd kroppstemperatur.

4 % av respondenterna vet inte hur de ska ställa sig till ansiktsgenkänning för att identifiera samhällsmedborgare med förhöjd kroppstemperatur i syfte att minska smittspridning. Dessa personer tycker att det har en relativt hög integritetspåverkan (6,7).

Analys

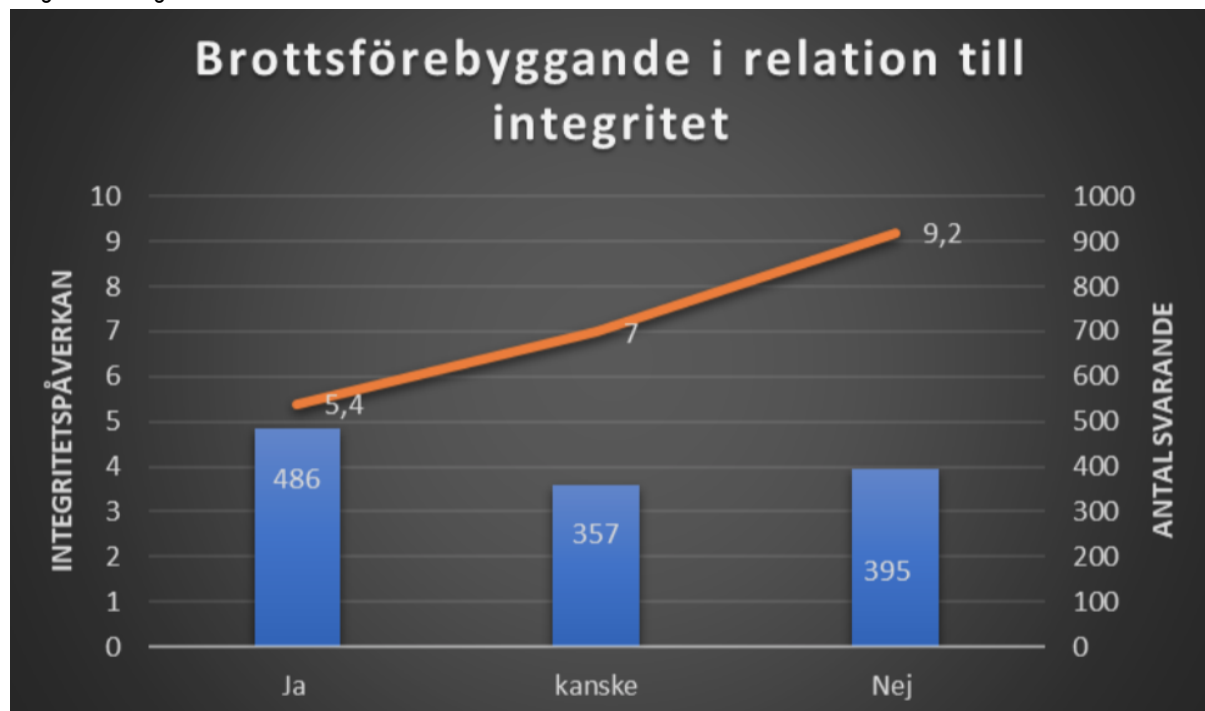
Det så kallade "icke-inblandningskriteriet" förklarar Björklund (2013: 122) innebär att det offentliga inte ska ta för stor plats i det privata utrymmet, på bekostnad av individen. Utrymmet bör således skyddas från annan inblandning, vilket mynnar ut i två riktningar; den absoluta och den övervägande. Utifrån en absolut rättighet skulle förmodligen en identifiering av förhöjd kroppstemperatur ses som en kränkning, vilken inte kan försvaras av andra samhällsliga mål. Ett utilitaristiskt synsätt skulle antagligen vara benäget att se det som förhandlingsbart om ändamålet med övervakningen väger tyngre än skyddet av den personliga integriteten (ibid).

I Oscarsson och Tipples (2018: 94) undersökning, ställdes respondenterna inför frågeställningar om övervakning, villkorade av att den nationella säkerheten är hotad. Resultaten där visade att det svenska folket ställde sig övervägande positiva till övervakning under de premisserna. I en tid kantad av oro och rädsla är det inte otänkbart att de svarande i den här undersökningen har tagit dagens viruspandemi av SARS-CoV-2 med i beaktning, likt ett utilitaristiskt ställningstagande. Resultatet, med en övervägande positiv inställning till funktionen, skulle således kunna tolkas som ännu ett sätt för Sverige att övervaka i syfte att rusta upp möjligheten att bekämpa smitta i samhället och främja medborgares hälsa.

Enligt Foucault internaliserar individen normerande beteende och förblir en aktiv deltagare i maktprocesser. Opinionens acceptans till den disciplinära makten menar Foucault beror på att vi alla drar nytta av den. (Foucault 2017: 238-240, Nilsson 2008: 88f). Avseende de respondenter

med negativ inställning till funktionen skulle kunna förstås som att de är tillräckligt trygga med de strategier Sverige vidtar i en situation som den rådande, exceptionella situationen. Detta skulle kunna förstås som en mer disciplinerande åtgärd i en demokratisk anda, till skillnad från många andra länders mer diktatoriska åtgärder. Denna motiverande ram som svenska staten sätter för individer är i syfte att förlänga tiden till flockimmunitet, snarare än utrota sjukdomen. I allmänhet tillhör uppmaningen att följa reglerna om "social distansering" som grundläggande baserat på att individuell frihet om att ta hand om - och skydda sig själv, samt utröna former för solidarisk organisering, i syfte att inte överbelasta sjukvårdens kapacitet att ta hand om insjuknade. Detta menar Foucault, är ett konkret exempel på självdisciplinering och där de som inte följer uppmaningarna kommer bli straffade i var en av de situationer som inte är inom ramen för regler och uppmaningar. Är du på offentliga platser med symptom, kommer det allseende ögat identifiera dig och vidta de åtgärder inom den normaliserande sanktionen den finner mest lämplig. Således kommer den sjuke urskiljas och på ett eller annat sätt bli varse om att den borde stannat hemma från första början. Den negativa inställningen skulle kunna orsakas av att mer auktoritära åtgärder skulle hota individens autonomi och frihet. Trots allt, utifrån ett foucauldianskt perspektiv, tjäna nu makten människor emellan genom dolda och reglerade former.

Diagram 4. Fråga 6

p=0,00001

Frågan som ställdes var: Biometrisk teknik kan identifiera intressant data från ljudupptagningar och övervakningskameror för att urskilja avvikande beteendemönster i ett brottsförebyggande syfte. Bör sådana misstänksamma beteendemönster registreras?

Resultat

Vi kan av diagrammet ovan se att bland respondenterna har 37 % svarat ja till identifiering av avvikande beteendemönster i ett brottsförebyggande syfte. Vi kan även se att dessa personer tycker att det påverkar integriteten i måttlig utsträckning (5,4). 30 % av respondenterna ställer sig negativa till ansiktsigenkänning för att identifiera avvikande beteende. Dessa personer tycker att det har en mycket hög påverkan på integriteten (9,2), sålunda en markant högre utsträckning än de som ställer sig positiva till funktionen. 27 % av respondenterna är kanske benägna att tillåta en sådan funktion. Dessa personer tycker att det har en hög påverkan på integriteten (7).

5 % av respondenterna vet inte hur de ska ställa sig till ansiktsigenkänning för att identifiera avvikande beteendemönster. Dessa personer tycker att det har en hög integritetspåverkan (7,1)

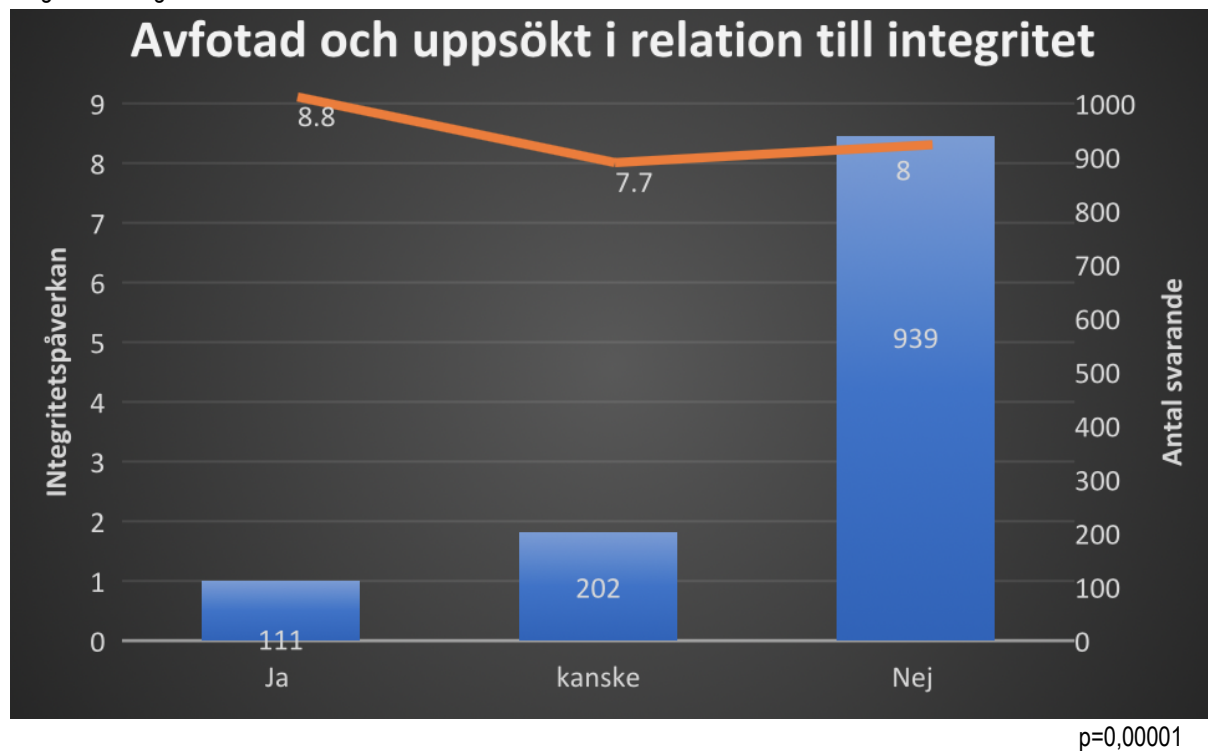
Analys

Bentham ritade arkitekturen för panoptikon och Foucault menade långt senare att genom panoptismen hade maktutövningen nu gått från långa kedjor och straff till en djupgående mental maktutövning genom det allseende ögat (Galič et al. 2017: 12). De övervakningssystem som går att finna på offentliga platser i Sverige såsom parkeringsplatser, butiker, gator och torg kan tänkas ge samma effekter som panoptikons mekanismer. Kameralinsen utgör samma fenomen genom att individen inte vet om bildmaterialet granskas och på så vis motiveras individen till att kontrollera sig själv och uppföra sig normenligt. En större andel av respondenterna var positivt inställda och uppgav även ett betydligt lägre värde på integritetsskalan än de som var mer skeptiska. Detta går i linje med den undersökning BRÅ genomförde 2003 som visade att svenskar överlag är positiva till kameraövervakning på offentliga platser i ett brottsförebyggande syfte (BRÅ 2009). Att svenskar tenderar att acceptera kameraövervakning och ljudupptagningar skulle kunna bero på att värden som att inte utsättas för brottslighet, blir överordnat den integritetskränkning funktionen skulle medföra.

En annan förståelse kan vara att offentliga platser inte ses som lika integritetskänsliga och uttrycket: "om du inte har något att dölja har du inget att oroa dig för" får en giltig innebörd (Bylund 2013: 26). Enligt Foucault (2017: 241ff) stipulerades det normrättsliga beteendet i en process kallad examen. Individer klassificeras i ett jämförande system för att skapa kunskap om genomsnitt och normer. Det är ur denna process avvikande beteende kan upptäckas och individen kategoriseras efter sina särdrag. Att en nästan lika stor andel av respondenterna var negativt inställda kan botten i att de avvikande beteenden som ska urskiljas både är subtila och subjektiva.

En individ som långsamt rör sig mellan hyllorna i matbutiken kan per automatik inte förutsättas begå en brottslig gärning, möjligen ett beteende som kanske inte är helt vanligt i en matbutik med ett vanligtvis högt tempo. Bland de som svarade nej var genomsnittsvärdet på integritetsskalan 9,2, vilket tolkas som att funktionen i allra högsta grad skulle utgöra en betydande kränkning av integriteten vid införandet av ett sådant system. En möjlig förklaring på det skulle kunna vara godtyckliga, och potentiellt felaktiga, tolkningar som baseras på sannolikhetsberäkningar utifrån kategorisering av människors beteendemönster, med tanke på avsaknad av vetenskap kring den övervakade personens faktiska intentioner och motiv (Larsson och Engdahl, 2011: 100).

Diagram 5. Fråga 7

Frågan som ställdes var: Du ser en person på stan som fångar din uppmärksamhet och ditt intresse. Genom ansiktsgenkänning kan du fota av personen och därefter söka upp densamme i sociala medier och ta kontakt. Skulle du använda dig av en sådan funktion?

Resultat

Vi kan av diagrammet ovan se att en majoritet av respondenterna (72 %) ställer sig skeptiska till att tillåta ansiktsgenkänning för att fota främmande personer och söka kontakt. Vi kan även se att dessa personer tycker att det påverkar integriteten i mycket hög utsträckning (8). 9 % av respondenterna ställer sig positiva till funktionen. Dessa personer tycker att det har en mycket hög påverkan på integriteten (8,8). 16 % av respondenterna är kanske benägna att tillåta ansiktsgenkänning för att söka kontakt genom att fota av personer på stan. Dessa personer tycker

att det har en relativt hög påverkan på integriteten (7,7). 4 % av respondenterna vet inte hur de ska ställa sig till funktionen och tycker att det har en mycket hög integritetspåverkan (8,4)

Analys

Av resultatet att döma är majoriteten av respondenterna negativt inställda till en sådan funktion och samtliga respondenter oavsett inställning, har påtalat ett mycket högt värde på integritetsskalan. Noterbart är att de med positiv attityd till funktionen har skattat ett högre värde än de som är negativt inställda. Det tycks således finnas en hög medvetenhet om att funktionen skulle innebära en ansenlig kränkning av den personliga integriteten trots att de visat intresse för funktionen. Den samtida diskussionen om personlig integritet som en skyddad privat sfär, har kommit att ändra karaktär i takt med utvidgade informationskanaler. Under tiden som rätten till en fredad zon påtalas i debatten om personlig integritet, är vi i allt större utsträckning benägna att frivilligt exponera våra personliga uppgifter i sociala medier (Björklund 2013: 123).

Brännpunkten för frågeställningen här kan tänkas vara att individen nu inte själv förfogar över vad, när och hur personlig information ska delas. Genom att problematisera huruvida innebörden av begreppet personlig integritet ska beskrivas som enskild egendom eller som kontroll över de personliga uppgifterna, presenterar Bylund (2013: 24) Altmans perspektiv på integritet som en social process. Personlig integritet är i Altmans mening inte ett tillstånd som obetingat håller fast i ett oföränderligt ställningstagande om vilken information som delas. Integriteten verkar snarare i en dynamisk process där individen villkorar vad som ska framhållas och vad som ska stå tillbaka, med utgångspunkt i de aktuella sociala förutsättningarna. Balansen mellan offentligt och privat i detta scenario blir således helt omöjlig att upprätthålla; främlingar emellan fotar och fotas utan att ha någon som helst kontroll över sina personliga uppgifter och hur de används.

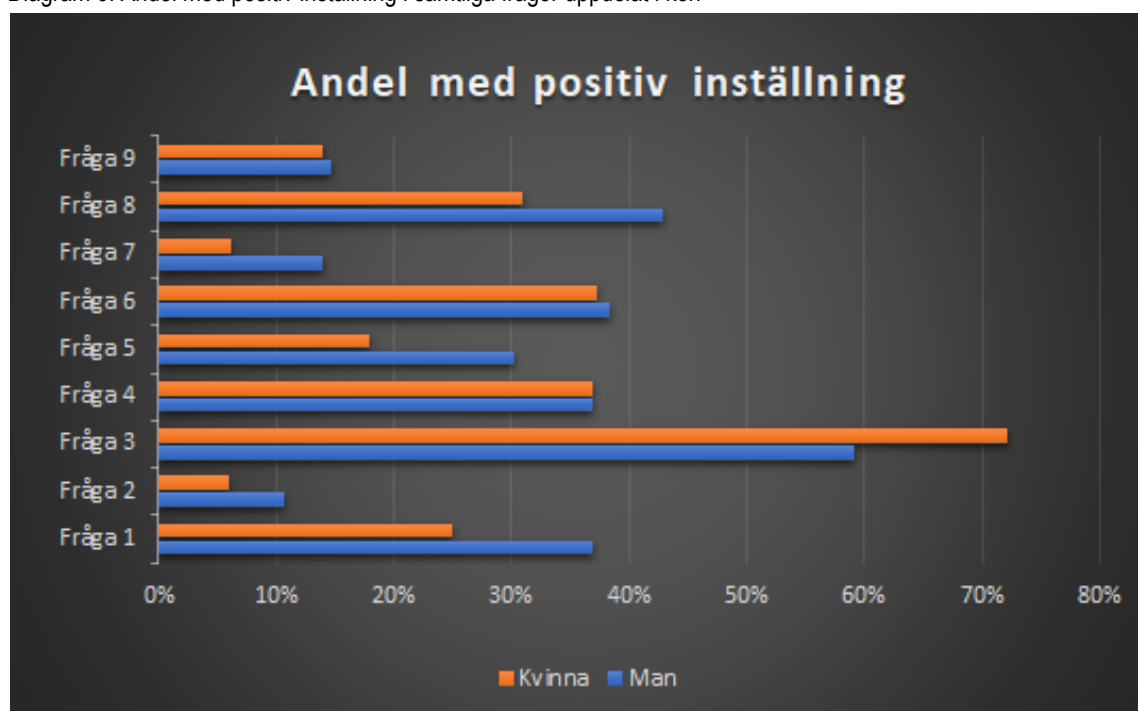
Som tidigare beskrivet uppfattas detta scenario implicera ett starkt motstånd av ett sådant användande bland de flesta respondenter. I övervakning såsom den vanligtvis framställs, genomför auktoritära institutioner en övervakning uppifrån och ner för att upprätthålla landets struktur. I dagens digitaliserade samhälle tenderar dock övervakningen att ändras både i karaktär och omfattning. Det nya hotet mot den personliga integritet, extraheras ur individernas självinitierade exponering och övervakningen tenderar istället att realiseras horisontellt på en individ-till-individ nivå. Det kan innebära att statsmakten inte längre utgör det största hotet, som ett resultat av privata aktörers omfattande registreringar i ett vinstdrivande syfte (Björklund 2013: 125).

Användandet av ansiktsgenkänning i ett sådant sammanhang tenderar dessutom att föra med sig en viss del av en mer subtil, snarare än tydlig övervakning. Detta för tankarna till Benthams metafor Panoptikon som skulle kunna ses inom ramen för dagens övervakningssamhälle, trots att en del av övervakningen i vissa avseenden är konsumentdriven, även så konstruerad i detta fall. Benthams arkitektoniska design kan likställas med informationsteknologins nutida uppgifter i samhället. Samtidigt som enskilda individer nyttjar sociala medier för att komma i kontakt med såväl främlingar som bekanta, kartlägger IT-jättar hela vår tillvaro. Satelliter, Facebook, Google street view m.fl. kan inte förstås på annat sätt än att de är sprungna ur det allseende ögat (Duff 2017: 105).

6.3 Attitydskillnader i förhållande till ansiktsgenkänning

Följande avsnitt behandlar resultatet av å ena sidan respondenternas inställning till ansiktsgenkänning, å andra sidan attitydskillnader i relation till faktorer som kön, ålder och sysselsättning.

Diagram 6. Andel med positiv inställning i samtliga frågor uppdelat i kön

Tabell 3. Frekvenstabell

Fråga	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kvinna	24,90%	6,00%	72,10%	36,90%	17,90%	37,30%	6,10%	31,00%	13,90%
Man	36,9%	10,60%	59,10%	36,90%	30,30%	38,40%	14,00%	42,90%	14,60%
p	0,00015	0,03716	<0,00001	0,00002	0,00002	0,00001	0,00002	0,0003	0,03548

Tabellen visar procentandelen av de med positiv inställning i samtliga scenarier indelat efter respondenternas kön. Vidare visar tabellen signifikansen i vardera scenario där p-värdet har bestämts vid $\leq 0,05$.

Resultat

Av tabell 2 framgår att samtliga svar vi erhållit är statistiskt signifikanta.

I diagram 6 är det svårt att se några större skillnader mellan andelarna med positiv inställning i respektive scenario, det är således svårt att urskilja skarpa kontraster då svaren ligger förhållandevis i linje med varandra.

I scenario 1, 5 och 8 går det att antyda skillnader på ungefär 12 % vilket skulle kunna vara avvikande, men i dessa scenarion är en majoritet av både män och kvinnor tveksamt eller negativt inställda och resultatet går därmed även här i samma riktning.

Vad vi däremot kan se är att kvinnor i nästintill samtliga frågor har en något mer försiktigt positiv inställning än män. Avvikande från detta blir fråga 3 där kvinnor tenderar att i hög utsträckning (72,1%) ha en positiv inställning, jämfört med männens något mer blygsamma majoritet (59,1%). I jämförelsen har personer som inte vill uppge kön (5st) samt icke-binära (12st) utelämnats. Båda grupperna är < 1 % av totala antalet respondenter. Av data som finns på de 12st icke-binära så avviker de mot såväl män som kvinnor i samtliga frågor. Svaren skiljer sig i den meningen att en mycket liten minoritet av svaren skulle få stor uppmärksamhet i den grafiska jämförelsen. Vi har därför valt att utelämna dessa i den grafiska jämförelsen.

Analys

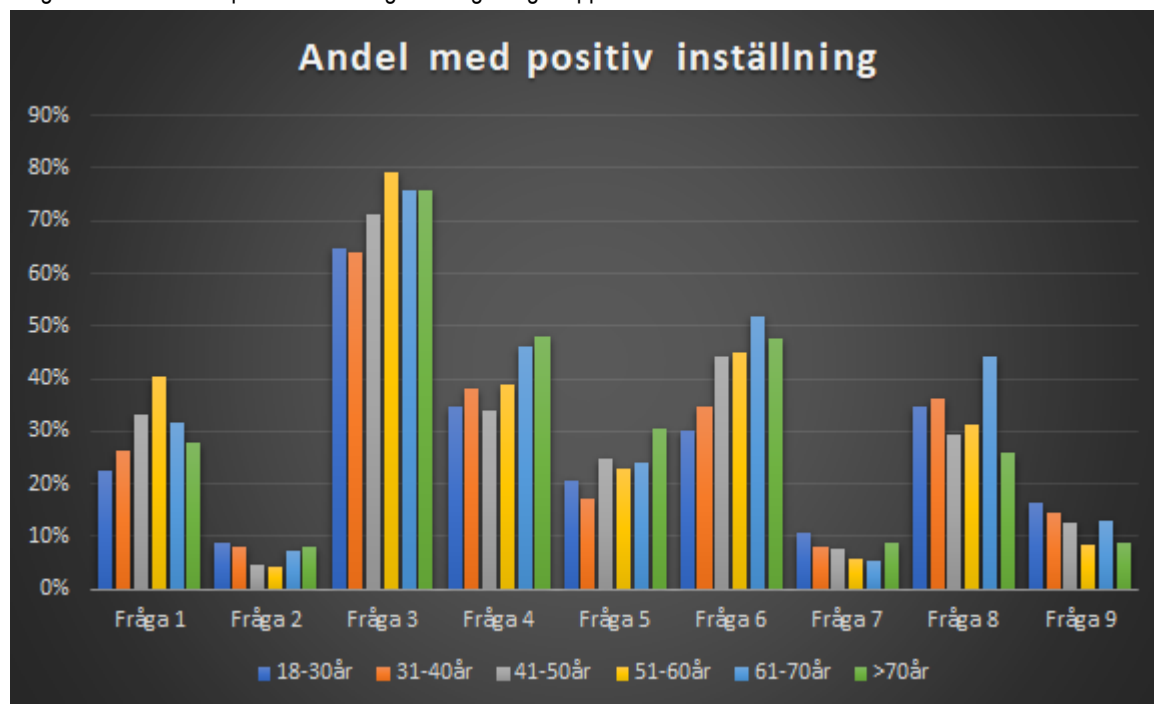
I stora drag tenderar resultatet att inte vara särskilt utmärkande. Både män och kvinnors inställning till användning av ansiktsgenkänning förhåller sig ungefär lika, det går således inte att påvisa några tydliga attitydskillnader mellan könen. Emellertid går det att urskilja nyanser mellan könen, män är i något större utsträckning mer benägna att ställa sig positivt inställda än kvinnor i de flesta av de hypotetiska scenarierna (kontexter). Det går att relatera till den forskning som gjordes av Friedman et. al (2008: 150) där studien påvisar könsskillnader; de amerikanska kvinnor uttryckte betydligt mer integritetsrisker än männen i förhållande till kameraövervakning. Skillnaden påträffades likaså i den svenska studien, om än något vagare mellan könen. I

jämförelse med den amerikanska studien indikerade dock studien från Sverige en skiftning mellan männen och kvinnornas attityder i förhållande till kontext.

Integritetskommittén (SOU 2016:41) och Bylund (2013: 20) menar att personlig integritet endast kan förstås utifrån den specifika situationen, förbunden till dess villkor. Således finns det ingen allmängiltig förklaring till när individen kommer hävda sin integritet eller tillåter den att stå tillbaka. Ett sådant resonemang skulle kunna förklara scenario 3 där kvinnorna särskiljer genom att vara mer positivt inställda än männen. Frågeställningen i scenario 3 var huruvida respondenterna tyckte att rättsväsendet skulle ha möjlighet att identifiera misstänkta gärningspersoner. Det är inte otänkbart att det utmålade scenariot skulle kunna villkoras av sådana kriterier som blir viktiga för kvinnors upplevelse av trygghet. Kameraövervakning på offentliga platser kan leda till minskad upplevelse av utsatthet, antingen som brottsförebyggande åtgärd eller som funktion i att identifiera brottsmisstänkta med hjälp av ansiktsigenkänning (BRÅ 2009). I BRÅS nationella trygghetsundersökning 2019 om utsatthet, otrygghet och förtroende (Rapport, 2019:11, s 108) visar kvinnor en tydlig skillnad i upplevelse av otrygghet vid utevistelser i jämförelse med män. Den upplevda otryggheten innebär att kvinnor i större utsträckning än män också avstår från att gå ut. Det är inte otänkbart att kvinnornas upplevelse av otrygghet har avspeglats i resultatet ovan, då en klar majoritet av kvinnorna svarade ja.

Avslutningsvis är det värt att belysa det faktum att scenario 3 föreföll vara det enda användningsområdet för ansiktsigenkänning där majoriteten av respondenterna ställde sig positiva. Likaså påvisade den Europeiska kommissionens undersökning om EU-medborgares uppfattningar, attityder och synpunkter på dataskydd för personlig information (The Gallup Organization, 2008) att förtroendet för polismyndigheten är högt och att de anses hantera den personliga informationen korrekt.

Diagram 7. Andel med positiv inställning i samtliga frågor uppdelat i ålder

Tabell 4. Frekvenstabell

Fråga	18-30år	31-40år	41-50år	51-60år	61-70år	>70år	p
1	23%	26%	33%	40%	32%	28%	0,00002
2	9%	8%	5%	4%	7%	8%	0,22923
3	65%	64%	71%	79%	76%	76%	0,00034
4	35%	38%	34%	39%	46%	48%	0,015
5	21%	17%	25%	23%	24%	30%	0,01619
6	30%	35%	44%	45%	52%	48%	<0,00001
7	11%	8%	8%	6%	6%	9%	0,53698
8	35%	36%	30%	31%	44%	26%	0,07676
9	17%	15%	13%	9%	13%	9%	0,38891

Tabellen visar procentandelen av de med positiv inställning i samtliga scenarier indelat efter respondenternas ålder. Vidare visar tabellen signifikansen i vardera scenario där p-värdet har bestämts vid $\leq 0,05$.

Resultat

I tabell 3 kan ses att statistisk signifikans ej erhållits i fråga 2, 7, 8 och 9. Resultatet i dessa frågor lämnas därför utan vidare analys.

I fråga 3 kan ses att majoriteten av respondenterna oavsett ålder har en positiv attityd.

I scenario 1 går det att urskilja ett resultat där respondenter med positiv inställning kraftigt ökar till en viss ålder (kulmen är vid 51-60 år) för att därefter avta.

I 4 av 9 scenarion (3, 4, 5, 6) upptäcks en klar ökning av den positiva inställningen hos respondenterna i takt med stigande ålder.

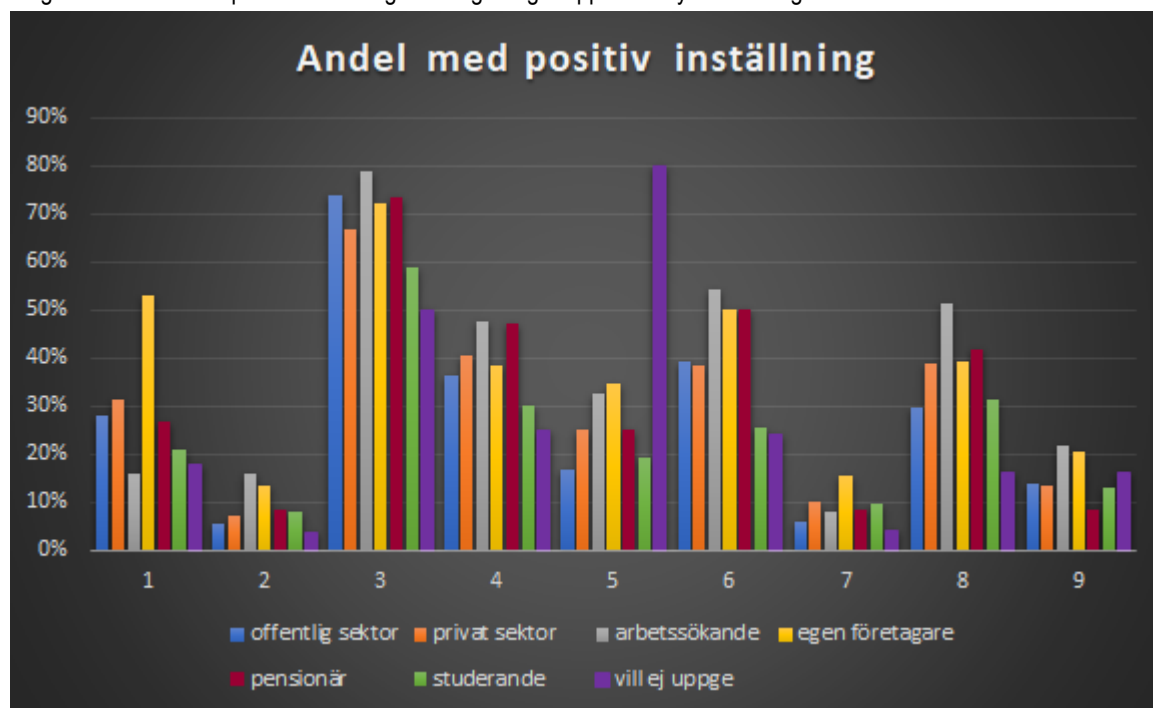
Analys

I scenario 3, 4, 5 och 6 beskrivs å ena sidan brottsförebyggande åtgärder (3 och 6), å andra sidan kontrollerande åtgärder (4 och 5). Det förefaller finnas en positiv attityd som stiger med ökad ålder till att låta myndigheter och arbetsgivare få tillgång till information när en smittad eller sjukanmäld person rör sig på offentliga platser. Samma attityd kopplat till stigande ålder går att urskilja i de scenarier som syftar till att identifiera lagöverträdare samt registrering av misstänkta beteendemönster.

Nissenbaum (2004: 119) gör gällande att människor ständigt rör sig mellan sociala arenor och att dessa definieras av en specifik uppsättning informationsnormer. De kontextuella normerna i sin tur präglas av normernas ursprung såsom kultur, historia eller samtid. Dessa normer är även av föränderlig karaktär då de utvecklas över tid i olika mönster och kan skiljas åt från samhälle till samhälle (Nissenbaum 2010: 3). Med ett sådant synsätt i beaktning är det inte otänkbart att där individen kommer att sätta sin gräns för det offentliga och privata utrymmet, påverkas av den enskildes historiska, kulturella eller geografiska livshändelser. Det vill säga att förändringar under livets gång kommer att ha betydelse för i vilken utsträckning det finns en tillit till såväl stat som samhället i stort. Därmed skulle det kunna förstås som att de respondenter som växte upp före informationsteknologins explosion, skiljer sig från de som är födda precis före eller under teknikutvecklingen. Det ligger nära tillhands att tänka att attitydskillnader mellan åldersgrupper kan ha med deras olika levnadsvillkor att göra.

Andra aspekter som skulle kunna förklara att attitydskillnader mellan åldersgrupperna när det gäller brottsförebyggande åtgärder och smittspårning, är upplevd trygghet och att vara i riskgrupp. Trygghetsundersökningar utförda av BRÅ (2019: 106) visar att äldre personer tenderar att känna oro i större utsträckning över brottsligheten i samhället. Samma resultat återkommer och det verkar således som att äldre personer oftare upplever en större avsaknad av trygghet i samhället än vad den yngre generationen gör. Med rådande virus spridning är det inte heller omöjligt att de äldre respondenterna är mer positiva till att identifiera konstaterade virusbärare med anledning av att de har konstaterats vara en av riskgrupperna för Coronaviruset.

Diagram 8. Andel med positiv inställning i samtliga frågor uppdelat i sysselsättning

Tabell 5. Frekvenstabell

Fråga	offentlig sektor	privat sektor	arbetssökande	egen företagare	pensionär	studerande	vill ej uppge	p
1	28%	31%	16%	53%	27%	21%	18%	<0,00001
2	6%	7%	16%	13%	8%	8%	4%	0,10314
3	74%	67%	79%	72%	74%	59%	50%	0,00011
4	36%	40%	47%	38%	47%	30%	25%	0,19351
5	17%	25%	32%	34%	25%	19%	80%	0,00043
6	39%	39%	54%	50%	50%	26%	24%	0,00038
7	6%	10%	8%	16%	8%	10%	4%	0,15307
8	30%	39%	51%	39%	42%	31%	16%	0,04119
9	14%	13%	22%	20%	8%	13%	16%	0,01054

Tabellen visar procentandelen av de med positiv inställning i samtliga scenarier indelat efter respondenternas sysselsättning.

Vidare visar tabellen signifikansen i vardera scenario där p-värdet har bestämts vid $\leq 0,05$.

Resultat

Av tabell 4 framgår att statistisk signifikans inte erhållits i fråga 2, 4, och 7. Vi lämnar därför resultatet i dessa frågor utan vidare analys.

I diagrammet ovan utmärker sig respondenterna som uppgivit att de är egenföretagare i scenario 1, där majoriteten har en positiv inställning. I scenario 8 är majoriteten av de som uppgett att de är arbetssökande positivt inställda. Det råder en gemensam syn i scenario 3 där det återfinns en positiv attityd hos samtliga grupper.

Noterbart är att de som inte angivit sin sysselsättning (1,9 %) är i mycket hög utsträckning positiva (80 %) till en sådan funktion, men är förhållandevis svår att analysera utifrån faktorn sysselsättning.

De tre grupperna som angivit att de är arbetssökande, egenföretagare eller pensionär visar överlag en mer positiv attityd till samtliga scenarion än resterande respondentgrupper. Egenföretagare är generellt sett mer positiva än anställda inom såväl offentlig som privat sektor.

Analys

Principen för Benthams metafor panoptikon är att det allseende ögat skulle implementera en självkontroll hos fångarna och att ett korrekt och normriktigt beteende skulle internaliseras. I ett första skede kontrollerar och reglerar individen sig själv då det råder en ovisshet om huruvida övervakaren är närvarande eller inte. I ett senare skede är det förväntade beteendet införlivat hos individen och beteendet har således blivit en del av dennes personlighet (Galič et al. 2017: 11-12). I frågan om försäkringskassa och arbetsgivare skulle ha tillgång till information om en sjuknämnd anställd befann sig på offentliga platser, var gruppen egenföretagare mest positivt inställda. Det är inte omöjligt att en ekonomisk aspekt legat till grund för deras inställning. Detta då arbetsgivare betalar sjuklön de första två veckorna som en anställd är sjuk, skulle det i allra högsta grad vara förståeligt att det är relevant för dem att få ta del av information som skulle kunna indikera att arbetstagare sjukskrivit sig trots avsaknad av sjukdom. De som startar upp en verksamhet i egen regi får ganska snart insikt i att det krävs disciplin för att företaget fortlöpande ska utvecklas och stå stadigt. Vidare krävs det i egenskap av egenföretagare att ständigt se till att företaget upprätthålls, genom att ha kontroll över sitt egna och de anställdas arbete, och således försäkra sig om att både in- och utgifter är inom budget. Ändamålet med panoptikon var att undvika bevakning och straff då panoptikon skulle verka som en självuppfyllande profetia. Sett ur Benthams (ibid: 12) utilitaristiska syn är straff något ondskefullt och kan endast tillåtas om större ondska kan elimineras. Funktionen i sig kan ses som något ondskefullt men att det tjäna målet: genom att minska sjukdomsfusk och således slippa betala ut sjuklön till personal som egentligen inte är sjuka, kan arbetsgivaren reglera pengaflödet så att de inte tvingas dra ner på personalkostnaderna. Således är det fördelaktigt även för arbetstagaren i den bemärkelsen att inte riskera sitt jobb. Att arbetssökande, följt av pensionärer i sin tur ansluter sig som andra och tredje mest positiva skulle också kunna bero på att de inte berörs av en sådan implementering i egenskap av anställd, då deras försörjning utbetalas oavsett eventuell sjukdom.

Studenter är den grupp som tycks vara mest negativt inställd till samtliga hypotetiska scenarion. Det kan ha flertalet naturliga förklaringar, där en av dem skulle kunna relateras till studenters vardagsliv då de rör sig i ett sammanhang där de förväntas att dels vara ajour med samhällets utveckling, dels förhålla sig kritiskt till detsamma. Oscarsson och Tipples (2018: 97) undersökning visade att högutbildade var den grupp som var mest skeptisk till övervakning. Detta samband skulle kunna förklaras av att individer med nuvarande eller tidigare erfarenheter av universitetsstudier tagit just det kritiska förhållningssättet i beaktning.

7. Avslutande diskussion

Inledningsvis i detta kapitel besvaras studiens frågeställningar och syfte. Därefter följer en diskussion av studiens empiri och slutligen lämnas våra förslag till vidare forskning.

7.1 Slutsatser

- I vilka sammanhang har ansiktsigenkänning en acceptans trots inskränkningar i den personliga integriteten?

Det finns oändligt många användningsområden som ansiktsigenkänning råder över, vilka kan ha goda - och mindre goda ändamål. Trots goda intentioner har användandet av ansiktsigenkänning (således övervakning) en rad riskabla egenskaper som kan ge ödesdigra konsekvenser som bör uppmärksammas. Vi såg det därmed angeläget att ta reda på i vilka sammanhang användandet av ansiktsigenkänning accepteras. Av studiens resultat framkom vissa avseenden där ansiktsigenkänning var överordnad, trots de upplevda integritetskränkningar funktionen medförde. De kontexter går att differentiera som å ena sidan säkerhet och brottsförebyggande, å andra sidan skydd av folkhälsa. Att övervaka och använda ansiktsigenkänning i syfte att förebygga brott är förmodligen en legitim handling då den dels är lagstadgad, dels verkar trygghet för medborgare att röra sig säkert i samhället. Emellertid framkom ytterligare ett sammanhang som respondenterna i större utsträckning kunde tänka sig att tillåta, dvs smittspårning och förebyggande av smittspridning. De villkor eller hot mänskligheten ställs inför tror vi i allra högsta grad färgar människans inställning, vilket skulle innebära att undersökningen gav ett resultat som skulle kunna se annorlunda ut om den utfördes sex månader tillbaka i tiden. Studien har genomgående indikerat höga värden på integritetsskalan, vilket talar för att personlig integritet är en rättighet värd att värna om. I inledningen beskrevs två värden, säkerhet och skydd, som har fått en allt mer betydande roll och kan försvåra upprätthållandet av den personliga integriteten. Studien visade just sådana tendenser; de scenarier som omfattar individens säkerhet och skydd, accepteras trots inskränkningar i den personliga integriteten.

- Finns det en motsättning mellan personlig integritet och de potentiellt upplevda fördelarna med ansiktsigenkänningen?

I statliga offentliga utredningar, Europakonventionen och andra lagrum som behandlar mänskliga rättigheter, återkommer frågeställningen på vilken sätt individen ska tillförsäkras skydd av sin personliga integritet vid övervägande om åtgärder som inskränker individens rättigheter. Det skulle kunna förstås som att en balans bör upprätthållas mellan integritet och det förväntade nyttovärdet. Men vad händer när denna balans rubbas? Inledningsvis hade vi en föreställning om att resultatet skulle visa en obalans, dvs att individen ser fördelar med funktionen samtidigt som de skattar ett högt värde på integritetspåverkan, en s.k. motsättning. Studiens resultat visar att i två scenarion svarade en del av respondenterna ja till användandet av ansiktsigenkänning parallellt med att de angav ett högre värde på integritetsskalan än de som svarade nej. Ena scenariot behandlade ett system av medborgarpoäng för att skapa en godare samhällsklimat. Respondenterna ansåg att funktionen skulle kunna bidra till ett godare samhällsklimat men har uppenbarligen ställts inför ett dilemma. Ett värdet sätts emot ett annat värde, vilket i praktiken skulle innebära att individen tvingas göra avkall på endera värde. Det andra scenariot framställde ett specifikt tillvägagångssätt vid sökande efter andra individer på sociala medier. En del respondenter svarade ja till att de skulle använda sig av en sådan funktion och på samma sätt som ovan, skattade de ett högre värde än de som svarade nej. Till skillnad från det tidigare scenariot som utgick från frågeställningen om respondenterna *trodde* att en sådan funktion skulle bidra till ett godare klimat i samhället, så utgick den senare frågeställning från om de skulle *använda* sig av en sådan funktion. Således har respondenterna svarat på två olika frågeställningar, där dilemmat i den senare frågeställningen på något sätt realiserats; respondenterna har i det scenariot tagit ställning till vilket värde som ska underordnas.

- Finns det någon skillnad mellan grupper (kön, ålder och sysselsättning) avseende inställning till ansiktsigenkänning?

Bakgrundsfaktorer som kön, ålder och sysselsättning verkar inte vara några betydande faktorer som ligger till grund för skarpa och synliga attitydskillnader avseende inställning till ansiktsigenkänning som funktion. Överlag var respondenterna samstämmiga, oavsett individuella egenskaper, dock gick det att urskilja nyanser som skulle kunna förstås utifrån grupp-specifika egenskaper. Män tenderar i allmänhet att ställa sig något mer positivt inställda än kvinnorna, med ett undantag, vilket handlade om att identifiera misstänkta gärningsmän med hjälp av ansiktsigenkänning. I sammanhang som rör brottsförebyggande åtgärder och smittspårning kunde

det påvisas en viss skillnad där en stigande ålder utmärkte sig som egenskap i förhållande till en positiv inställning. Därutöver var arbetssökande, pensionärer och egenföretagare de grupper som var mer instämmande till användningen av ansiktsgenkänning än övriga. I kontrast svarade studenter som grupp för de som ställde sig mest skeptiska och angav ett högre värde på integritetsskalan, jämfört med resterande grupper. Sålunda kunde vissa nyanser i attityden urskiljas om än inte så precisa att de går att tala om någon tydlig åtskillnad.

Studiens syfte var att undersöka rådande attityder gentemot det fält som spänner mellan integritet och övervakning i dess olika former. Detta för att skapa en djupare förståelse för hur respondenterna förhåller sig till ansiktsgenkänningens upplevda fördelar respektive nackdelar i olika kontexter. Den studerade empirin har visat oss att respondenter i stort ställer sig skeptiska vid de kontexter som rör den personliga integriteten i relation till social kontroll och sociala medier. Där brottsförebyggande åtgärder eller skydd för medborgarnas hälsa åberopas, lutar istället inställningen åt en mer positiv riktning. Oavsett ståndpunkt visar resultatet ett högt medelvärde för påverkan av den personliga integriteten.

Diskussion

Den tekniska utvecklingen de senaste decennierna har bidragit med många fördelar och det har aldrig varit så enkelt som idag att via sociala medier följa vänner och familj trots långa avstånd emellan. Smartphones och dess tillhörande funktioner skapar utrymme för individen att hålla sig uppdaterad om nära och kära genom insamlandet av aktuell information. Ett upplyst informationssamhälle och en enkel informationsinsamling medför givetvis nackdelar, vilka kan få fördömande konsekvenser om informationen används i ett ändamål som inte var avsett från början. Det finns oändligt många syften med att samla in information och kartlägga individers levnadsförhållanden och därmed blir tillhörande kontext viktig att ha med i beräkningen. Oavsett om syftet ämnar skydda, säkra eller underlätta vardagen för enskilda individer går det inte att frångå den komponent av övervakning som informationsinsamlingen förfogar över. Övervakning är således ett oundvikligt villkor som följer med för att kartläggningen överhuvudtaget ska vara möjlig att utföra. Vilket övergår till en naturlig följdfråga; *vem är det som vakar?*

Undersökningen har lyft en aspekt av övervakning som enligt lag är tillåtet i Sverige, vilket är att använda övervakning för att identifiera lagöverträdare. Vidare har vi belyst att även banker, butiker och parkeringsplatser enligt lag tillåts att kameraövervaka för att skydda dess innehavanden mot brottsliga gärningar. Under hösten 2019 fastställde Datainspektionen att

polismyndigheten ska tillåtas att använda sig av biometrisk teknik i form av ansiktsigenkänning i brottsbekämpande syften (Datainspektionen 2019). Ansiktsigenkänning underlättar polisutredningen i den meningen att en betydligt snabbare identifiering av den brottsmisstänkta möjliggörs, tekniken tycks både imponerande och effektiv. Det finns kanske inte en direkt anledning till oro när det gäller polisens möjlighet att använda sig av ansiktsigenkänning men farhågorna om att tekniken normaliseras och ökar i användning är oundviklig. Att tidsspannet mellan själva övervakningen till identifiering av gärningsmän med hjälp av ansiktsigenkänning nu kan reduceras avsevärt är den aspekt vi finner mest oroväckande om teknikens användning skulle öka. I konstruerandet av enkäten ville vi fånga denna aspekt och undersöka hur respondenterna förhåller sig till användandet av ansiktsigenkänning utöver de polisiära ändamålen. Detta då vi tror att aspekten av en mycket snabb identifiering kan komma att reformera skyddsbehovet av den personliga integriteten. Integritetskommitten deklarerade i sitt betänkande 2016 att en allmängiltig förståelse av begreppet integritet inte är meningsfull då rätten till ett privat utrymme är relaterad till andra föränderliga omständigheter (SOU 2016:41). Genomgående i litteratur som rör den personliga integriteten återkommer denna diskussion om hur det svårångade begreppet är nästintill omöjligt att definiera utan att ta hänsyn till den tillhörande kontexten. Vi finner det vara en mycket rimlig diskussion och har själva hamnat i olika tankar under arbetets gång, gällande vad begreppet inbegriper och vad som eventuellt kan ses som ett integritetsintrång. Däremot ställer vi oss frågande till begreppets vaga definition om användningen av ansiktsigenkänning i framtiden kommer att realiseras på liknande sätt som i enkätens hypotetiska scenarion. Kanske kommer vi då att behöva enas om en allmängiltig definition för att säkerställa individens rätt till frihet och autonomi.

Slutligen och kanske mest betydelsefullt för oss som blivande socionomer, vill vi knyta an och belysa examensarbetets titel "Med rent mjöl i påsen har du inget att frukta! ..eller?". Uttrycket förefaller vara en retorik i försvarandet av- och normaliseringen kring övervaknings effekter. Vi och många med oss, går runt i tron om att vi har rent mjöl i påsen och att de som hamnar under övervakningens lins är de som inte har det; terroristerna. Problematiken ligger dock i att det naturligtvis inte är vi som bestämmer huruvida mjölet är rent eller inte. Studiens relevans för socialt arbete är som vi beskrev inledningsvis, just det faktum att dessa övervakningssystem på förhand urskiljer avvikande beteenden. Det är alltså inte handlingar i efterhand som får systemen att larma: ett misstänkt utseende kan vara fullgott för att begränsa individers tillträde i sociala sammanhang och offentliga rum.

7.2 Förslag på vidare forskning

I uppsatsen har bakgrundsfaktorer kön, ålder och sysselsättning tagits i beaktning. Det hade varit intressant att fånga andra aspekter av respondenternas bakgrund som politisk ideologi, årsinkomst, etnicitet eller geografisk bosättning. Detta tror vi skulle medföra en mer nyanserad bild av hur attityden till övervakning i dess olika former kan skifta mellan grupper. Vidare anser vi att ett representativt urval för en viss population hade varit något att eftersträva, i den bemärkelsen att då kunna generalisera resultatet och sålunda uttala sig om en större grupp än vad vår studie har åstadkommit.

En annan tanke som vi anser är av stor vikt att forska vidare på, är att inkludera ytterligare ett mått; respondenternas tillit till såväl staten, kommersiella företag som andra medborgare. Detta för att se hur en sådan variabel kan påverka respondenternas attityder.

Referenslista

Björklund, F. (2013). Hur kan kameraövervakning på allmän plats vara ett hot mot den personliga integriteten? *Statsvetenskaplig Tidskrift* 115 (2): 113-130.

Bryman, A. (2018) upplaga 3. *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Blixt, M. (2003) Brottsförebyggande rådet, Brå. Kameraövervakning i brottsförebyggande syfte. Rapport 2003:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. 2003

Bylund, M. (2013) *Personlig integritet på nätet*. Falun: ScandBook

Datainspektionen (2020). Ansiktsigenkänning och dataskydd.

[<https://www.datainspektionen.se/lagar--regler/kamerabevakningslagen/ansiktsigenkanning-och-dataskydd/> Hämtad: 2020-04-17]

Datainspektion (2019) Polisen får använda ansiktsigenkänning för att utreda brott.

[<https://www.datainspektionen.se/nyheter/2019/polisen-far-anvanda-ansiktsigenkanning-for-att-utreda-brott/> Hämtat: 2020-04-10]

Duff, A. (2017). Contra Bentham: Ethical Information Policy in the PanopticEon. *Journal of Information Ethics*. 26 (1): 93-111.

Elgemyr, M. (2009) Brottsförebyggande rådet, Brå. Kort om kameraövervakning - information från Brottsförebyggande rådet. Stockholm: Brottsförebygganderådet. 2009

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning).

[<http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> Hämtat: 2020-04-11]

Foucault, M. & C. G Bjurström. (2003). *Övervakning Och Straff: Fängelsets Födelse*. 4., översedda Uppl. ed. Print. Lund: Arkiv Moderna Klassiker.

Foucault, M. & C. G Bjurström. (2017). *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*. 5., översedda och ombrutna upplagan. Print. Lund: Arkiv Moderna Klassiker.

Friedman, B., K Hook., B Gill., L Eidmar., C Sallmander Prien., R Severson. (2008). *Personlig Integritet: A Comparative Study of Perceptions of Privacy in Public Places in Sweden and the United States*. Using Bridges, 18-22 October, Lund, Sweden.

Galič, M., T Timan., & B-J Koops. (2017). Bentham, Deleuze and Beyond: An Overview of Surveillance Theories from the Panopticon to Participation. *Philosophy & Technology* 30 (1): 9-37.

International federation of social work. (2020). International federation of social work. [<http://www.ifsw.org> Hämtad 2020-04-01]

Koskella, H. (2003). Cam Era – the contemporary urban Panopticon. *Surveillance & society* 1(3): 292-313.

Kostka, G. (2019) China's Social Credit Systems and Public Opinion: Explaining High Levels of Approval. *New Media & Society* 21 (7): 1565-593.

Laas-Mikko, K. & M Sutrop. (2012). How Do Violations of Privacy and Moral Autonomy Threaten the Basis of Our Democracy? *Trames* 16 (4): 369-381.

Larsson, B. & O Engdahl. (2011). *Social Kontroll: övervakning, Disciplinering Och Självreglering*. 1. Uppl. ed. Print. Malmö: Liber

Molin, M., S Lifvin & Å Irlander Strid. (2019) Brottsförebyggande rådet, Brå. Nationell trygghetsundersökning om utsatthet, otrygghet och förtroende. Rapport 2019:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Månson, P. (Red) (2015). *Moderna samhällsteorier*. Traditioner, riktningar, teoretiker. Lund: Studentlitteratur AB

Nilsson, R. (2008). *Foucault - en introduktion*. Lund: Grahn's tryckeri

Nissenbaum, H. (2004). Privacy as Contextual Integrity. *Washington Law Review*, 79, 119158.

Nissenbaum, H. (2010). Privacy in context: technology, policy, and the integrity of social life. Stanford, California: Stanford Law Books.

Oscarsson, H. & F Tipple. (2018). Svenska folket allt mer positiva till övervakning i Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborgs universitet: SOM-institutet

Qualtrics' Independent Dispute Resolution (2020): American Arbitration Association, International Centre for Dispute Resolution: USA. [<http://go.adr.org/privacysield.html> Hämtad 2020-04-27]

SFS 1974:152. Kungörelse om beslutad ny regeringsform. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 1994:1219. Lag om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 1998:204. Personuppgiftslag. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 2009:400. Offentlighets- och sekretesslagen. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 2018:1200. Kamerabevakningslagen. Stockholm: justitiedepartementet

SOU 2002:88. Politisk övervakning och personalkontroll 1945-1969. Säkerhetstjänstpolisens medverkan i den politiska personalkontrollen

SOU 2016:41. Hur står det till med den personliga integriteten? – En kartläggning av Integritetskommittén

Svenonius, O (2013). Video Surveillance in a Historical Perspective. I: Björklund, F & O Svenonius (red.) *Video Surveillance and Social Control in a Comparative Perspective*. New York: Taylor and Francis

The Gallup Organization (2008): Data Protection in the European Union: Citizens' perceptions, Flash Eurobarometer 225, Brussels

Vetenskapsrådet (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning.

Westerberg, O. Svenska dagbladet 20-03-29, [<https://www.svd.se/covid-1984-overvakning-mot-smittan-akn9> Hämtad 2020-04-15]

Åsberg, R. (2001). *Ontologi, epistemologi och metodologi: en kritisk genomgång av vissa grundläggande vetenskapsteoretiska begrepp och ansatser*, Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.

8. Bilagor

8.1 Bilaga 1.

Enkätundersökning

Undersökning om attityder till övervakning i förhållande till integritet

Välkommen att delta i den här enkätstudien, utförd som en del i en C-uppsats på Socionomprogrammet vid Institutionen för socialt arbete på Göteborgs Universitet. Målet med studien är att undersöka attityder till övervakning i förhållande till integritet. Alla svar skickas in anonymt. Enkäten beräknas ta cirka 5 minuter.

Enkäten består av tre olika delar. Inledningsvis kort bakgrund om dig som respondent, därefter kommer en del med 4 hypotetiska scenarion om ansiktsigenkänning, och till sist 5 hypotetiska scenarion om ansiktsigenkänning i förhållande till den personliga integriteten.

Kön

- Kvinna
 - Man
 - Icke-binär
 - Vill ej uppge
-

Ålder

- 18-30 år
 - 31-40 år
 - 41-50 år
 - 51-60 år
 - 61-70 år
 - >70 år
-

Sysselsättning

- Anställd i privat sektor
 - Anställd i offentlig sektor
 - Egenföretagare
 - Arbetssökande
 - Studerande
 - Pensionär
 - Vill ej uppge
-

Biometriska uppgifter behandlar en persons fysiska, fysiologiska eller beteendemässiga egenskaper och möjliggör identifiering av människor. Foton på människor är bara biometriska uppgifter när de behandlas med teknik som gör det möjligt att automatiskt identifiera eller verifiera personen på fotot, exempelvis ansiktsigenkänning. Detta görs vanligen genom att utvalda ansiktsdrag från fotot jämförs med andra ansiktsbilder som har samlats i en databas.

Har du hört talas om biometrisk teknik tidigare?

- Ja
- Nej

Har du hört talas om ansiktsgenkänning tidigare?

- Ja
- Nej

End of Block: Bakgrund

Start of Block: Block 1

Här ber vi dig att ta ställning till 4 hypotetiska scenarion om ansiktsgenkänning.

Ansiktsgenkänning skulle kunna ersätta identitetshandlingar som i dagsläget förekommer vid identifiering. Skulle du uppleva en sådan funktion lika pålitlig som identitetshandling?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

Övervakning på offentliga platser möjliggör en enklare smittspårning med hjälp av ansiktsgenkänning genom att identifiera den redan konstaterade virusbärarens kontakter. Tycker du en sådan metod är lämplig som smittspårning?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

Genom ansiktsigenkänning har rättsväsendet möjlighet att identifiera misstänka gärningspersoner vid lagöverträdelser. Bör rättsväsendet ha denna möjlighet?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

Tänk dig att du på sociala medier nu kan ladda upp ett foto på exempelvis en filmstjärna du gillar eller på din före detta partner. Plattformen kommer att söka efter användare med liknande ansiktsdrag och matcha dig med dessa. Skulle en sådan funktion vara önskvärd?

- Ja
- Nej
- Kanske
- Vet inte

End of Block: Block 1

Start of Block: Block 2

I denna avslutande del följer 5 hypotetiska scenarion om ansiktsigenkänning i förhållande till den personliga integriteten.

Föreställ dig att ditt ansikte registreras med biometrisk data och samkörs med andra databaser som tillhandahåller personlig information om dig. Vi ber dig reflektera över de följande hypotetiska scenarierna och därefter ta ställning till dem i relation till personlig integritet.

Du anar att en arbetskollega har sjukanmält sig från jobbet vid ett flertal tillfällen utan att egentligen vara sjuk. Genom ansiktsigenkänning kan arbetsgivaren och försäkringskassan få information om när arbetstagaren med anmäld sjukfrånvaro befinner sig på offentliga platser.

Skulle en sådan funktion vara fördelaktig för att minska sjukdomsfusk?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

I vilken utsträckning anser du att en sådan funktion skulle påverka arbetstagarens integritet?

- 0
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 7
 - 8
 - 9
 - 10
-

Biometrisk teknik kan identifiera intressant data från ljudupptagningar och övervakningskameror för att urskilja avvikande beteendemönster i ett brottsförebyggande syfte.

Bör sådana misstänksamma beteendemönster registreras?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

I vilken utsträckning anser du att en sådan funktion skulle påverka individens integritet?

- 0
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 7
 - 8
 - 9
 - 10
-

Du ser en person på stan som fångar din uppmärksamhet och ditt intresse. Genom ansiktsigenkänning kan du fota av personen och därefter söka upp densamme i sociala medier och ta kontakt.

Skulle du använda dig av en sådan funktion?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

I vilken utsträckning anser du att en sådan funktion skulle påverka individens integritet?

- 0
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 7
 - 8
 - 9
 - 10
-

För att undvika smittspridning kan biometrisk teknik användas för att identifiera samhällsmedborgare på allmänna platser med förhöjd kroppstemperatur.

Tycker du att en sådan funktion vore bra för att undvika smittspridning?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

I vilken utsträckning anser du att en sådan funktion skulle påverka individens integritet?

- 0
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 7
 - 8
 - 9
 - 10
-

Du kan samla medborgarpoäng genom ansiktsigenkänning när du utför goda handlingar exempelvis bereder plats för behövande i kollektivtrafiken, betalar räkningar i tid eller fullföljer dina åtaganden. Medborgarpoängen kan du sedan växla mot olika förmåner, som exempelvis lägre bankränta, förtur på arbetsmarknaden, intag på universitetet, billigare flygbiljetter etc.

Tror du en sådan funktion skulle bidra till ett godare samhällsklimat?

- Ja
 - Nej
 - Kanske
 - Vet inte
-

I vilken utsträckning anser du att en sådan funktion skulle påverka samhällsmedborgarens integritet?

- 0
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 7
 - 8
 - 9
 - 10
-